

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

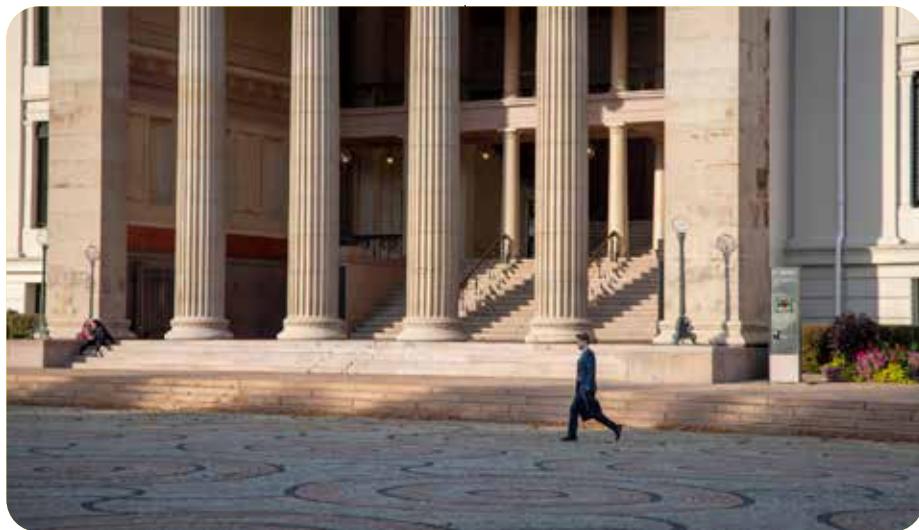
Evig student

I fremtiden må vi øke kompetansen og stå lenger i jobb.
Er høyere utdanning lagt til rette for voksne studenter?

Side 14–21

Forskaren som tenar

Regjeringa avgrensar forskning og høgare utdanning til å vere eit tenarskap underordna andre herrar.

ARKIVFOTO: ANSEL KJÆR VIDNES

Universitet og høgskular får reduserte løyningar i framlegget til statsbudsjett.

Etter at framlegget til statsbudsjett kom i starten av oktober, har fleire media sett søkeljos på årleg, rituell klaging i dette landet med ein misunningsverdig romsleg økonomi. Greitt, eg ser poenget: Interesseorganisasjonar og politiske motstandarar skal klage, for å få fram sakene sine, samle oppslutnad og forsvare eigen eksistens. Men lat oss heller sjå på regjeringas bidrag til ritualet, og grunnane for forskning og høgare utdanning har til å klage.

Vi er blant landa i verda som bruker mest offentlege midlar på høgare utdanning og forskning. Berre fem andre OECD-land bruker meir enn oss på høgare utdanning (i prosent av BNP). Berre fire andre OECD-land bruker meir offentlege midlar enn oss på forskning og utvikling (i prosent av BNP). Slik innleidde Oddmund Løkensgard Hoel, statsråd for forskning og høgare utdanning, då han la fram statsbudsjettet.

Isolert sett høyrast dette bra ut, men kva er det som ligg under? Han valde å ikkje seie noko om at universitet og høgskular ifølgje framlegget får ein realnedgang på 1,3 pro-

sent samanlikna med i år. Det var òg greitt å tone ned, det vil seie ikkje nemne i det heile teke, at dei samla løyvingane til forskning og utvikling går endå meir ned, 3,5 prosent samanlikna med i år. Når dette kjem i tillegg til dei flate, systematiske kutta som forskning og høgare utdanning har vorte utsett for år etter år, vil det merkast godt, det vil seie vondt. Nedbemannings- og kuttebylgja har med dette budsjettet så å seie fått ny kraft.

Regjeringa og statsråden skjønner nok at dei ikkje kjem heldig ut av ein slik taldiskusjon. Stundom må dei liksom likevel, og då plukkar dei tal etter kirsebermetoden. Sentralt i talmagien står 2019. Dette årstalet har heilt sidan Arendalsuka vore kjernen i svaret av den reduserte satsinga på forskning og høgare utdanning. Historieskrivinga går ut på at vi i åra etter 2019 fekk korona med mange tilhøyrande ekstraordinære tiltak og løyvingar, som no naturleg nok er borte. Det dei ikkje tek med i forteljinga er at talet på studentar har auka i perioden etterpå, og å gje dei utdanning kostar pengar sjølv om dei ikkje har korona.

Slik ordla Hoel seg på eit arrangement under Arendalsveka, sitert av Forskerforbundet: «Men vi er i en situasjon der vi er nødt til å prioritere forsvar, sikkerhet, politi og helse. Vi har vært tydelige på at koronatiltakene for UH-sektoren skal fases ut, og at vi skal tilbake til normalnivået i 2019.» Det skal han ha, statsråd Hoel. Han har iherdig budd oss på eit budsjett med nedgang for forskning og høgare utdanning. Og sjølv om han er ministeren for dette feltet, har ikkje forskning og høgare utdanning vore kjerneorda.

Verdien av forskning og høgare utdanning ligg i å tene andre samfunnsområde. Slik tolkar eg regjeringa. Då Hoel presenterte budsjettet, la han det fram som eit svar på tre utfordringar: 1. Vi manglar kompetanse i heile landet – og spesielt i distrikta. 2. Ei eldre befolkning fører til auka behov for helsetenester. 3. Vi står i ein ny teknologisk og tryggleikspolitisk situasjon.

Eg vil ikkje fråkjenne desse satsingane verdi. Eg har sansen for at forskning og høgare utdanning går inn i ein større politikk og visjonar om kva samfunnet er tente med. Dersom det er ein verdi å halde oppe spreidd busetnad, treng vi solide samfunnsfunksjonar i distrikta, og nokre av jobbane krev høg utdanning. Ved å leggje studieplassar til distrikta, som nye innanfor medisin, kan ein lettare rekruttere fagfolk til stillingar der etterpå.

Å leggje vekt på nytteverdien legitimt, men den implisitte bodskapen til regjeringa er at forskning og høgare utdanning er ein tenar for andre sektorar. Det problematiske ved å gjere tenarrolla til den einaste ligg i at ein fråkjenner forskning og høgare utdanning eigenverdi og autonomi.

I nyttårstalen i 2010 kom dåverande statsminister Jens Stoltenbergs med denne legendariske spissformuleringa: «Kunnskap trumfar alt». Eg lanserer no ein kanskje mindre elegant, men forsøksvis dekkjande versjon: «Kunnskap trumfar ingenting, men kan bøte på problem her og der.»

Regjeringa står fritt til å bruke den.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«Det skal han ha, statsråd Hoel. Han har iherdig budd oss på eit budsjett med nedgang for forskning og høgare utdanning.»

14 Fullvoksen utdanning

Etter- og videreutdanning. Kompetanseutvikling. Livslang læring. Påfyll. Politikerne vil ha det, men hvordan er høyere utdanning tilrettelagt for voksne studenter?

24 Tverr og faglig

Tverrfaglighet proklameres ofte som et slags vidundermiddel, men i praksis er det vanskelig å få det til å fungere. Det sier Kjetil Rommetveit, som selv er en tverrfaglig forsker.

4 Venter på lønn

Tusenvis av ansatte i staten kjenner ennå ikke utfallet av årets lønnsoppgjør. Det kan bli mars 2025 før lønnsøkning er på konto.

6 Sparer på klimaforskning

Statsbudsjettet: Hvordan påvirkes naturen i nordområdene av klimaendringene? Dette er kjernen i forskningsprosjektet COAT, men nå vil regjeringen kutte finansieringen.

8 Fornøyde museer

Statsbudsjettet: Flere museer får økte bevilgninger. – Endelig ser vi en tydelig prioritering også av Vestlandet, sier direktør Petter Snare ved museet Kode i Bergen.

9 Flere veterinærer

Statsbudsjettet: Veterinærhøgskolen får flere studieplasser. Kjærkomment, ifølge Hege Lund, lokal tillitsvalgt i Forskerforbundet. Hun påpeker at veterinærmangelen i Norge er akutt.

10 Digitale trusler

Universiteter har høy troverdighet, og kan derfor misbrukes digitalt, mener IT-direktør Tore Burheim ved Universitetet i Bergen. Han advarer mot ondsinnede aktører.

FASTE SIDER

- 11 News in Brief
  - 12 Innland
  - 22 Utland
  - 28 20 nøtter
  - 29 Ti kjappe
  - 30 Bøker
  - 34 Kronikk
  - 36 Tilbakeblikk
-
- 37 Gjesteskribenten
  - 39 Debatt
  - 41 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 9/2024 – 56. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no **REDAKSJONSEKRETÆR:** Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no | Ida Eritslund, ida.eritslund@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no | **KONTAKT REDAKSJONEN:** redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Marie Fjeld. E-post: annonser@forskerforum.no. Tlf: 91 90 35 97

DESIGN: Concorde Design. **TRYKK:** Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 860

Lenge til lønnsøkning

Årets lønnsoppgjør kommer ikke på konto før neste år. For noen kan det gi en skattesmell, og tillitsvalgt er bekymret for konsekvensene av ventetiden.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

■ Streiken før sommeren endte med tvungen lønnsnemnd, og lang saksgang betyr at både statsansatte og en rekke andre må vente lenge på lønnsoppgjøret.

LØNNSOPPGJØR – Vi håpet på utbetaling før jul, men det ser ikke ut til å bli mulig.

Det sier Tom Roar Eikebrokk, hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved Universitetet i Agder (UiA).

Da streiken til Forskerforbundet og resten av Unio i staten ble avbrutt med tvungen lønnsnemnd 5. juni, gikk oppgjøret videre til Rikslønnsnemnda. Dermed må alle vente på dem før de kan gå videre med lokale forhandlinger og utbetalinger av lønnsoppgjøret.

FORHANDLINGER I FEBRUAR

Ved UiA håpet Forskerforbundet på å rekke å betale ut årets lønnsøkninger i år. De prøvde å gjøre så mange forberedelser som mulig og diskuterte ulike tilnærminger for å være mest

mulig effektive. Eksempler på slike modeller er å gi alt som generelle tillegg for å slippe tidkrevende individuelle forhandlinger, eller å avtale et generelt tillegg og forberede lister for individuelle tillegg tilpasset ulike resultater i nemnda, slik at forhandlingene kan gå raskt.

Men det går ikke så raskt. 7. november behandler Rikslønnsnemnda sakene til Unio og Akademikerne. Avgjørelsen kommer ikke umiddelbart, for uken etter skal nemnda også behandle lønnsoppgjøret for LO Stat. Siden alle tre sakene gjelder lønnsoppgjøret i staten, skal de diskuteres samlet før vedtak fattes og skrives ut.

– Jeg har vel egentlig mer eller mindre lovet at det skal være ferdig i uken etter 15.

november, sier leder av Rikslønnsnemnda, soren skriver Liv Synnøve Taraldsrud til Forskerforum.

Det er ikke sånn at arbeidsgivere og tillitsvalgte kan hive seg i forhandlingsrommet så snart avgjørelsen kommer. Først skal Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet behandle oppgjøret. Så skal lønnsoppgjøret vedtas i Stortinget etter vanlig komitébehandling. Deretter går oppgjøret tilbake til departementet, som skal sende brev med føringer og frister til institusjonene. Først når det er gjort, kan de lokale forhandlingene gå i gang.

– Nå har vi berammet møte mellom partene og forhandlinger i februar, konstaterer Eikebrokk.

BEKYMRET FOR TRINNSKATT

Det vil si at det kan bli mars før de statsansatte får utbetalt lønnsøkningen for i år. Da vil de få etterbetalt tillegg for sju måneder i år og for de første månedene neste år. Det bekymrer tillitsvalgte som Eikebrokk.

Han peker på at realverdien av lønnsoppgjøret blir mindre om det kommer i mars neste år, enn om det hadde kommet i år, på grunn av inflasjon.

I tillegg kan den ekstra utbetalingen i «feil» år føre til at enkelte tipper over fra lav til høy trinnskatt, det som tidligere het toppskatt. Med to lønnsoppgjør utbetalt i ett år vil det gjelde mange med inntekt rundt 650 000 kroner i året, for eksempel førstebibliotekarer, universitetslektorer og en del rådgiverstillinger.

For all lønn som ligger over innslagspunktet for trinn 3 i trinnskatten, må det skattes 16,7 prosent. For universitetslektoren i regnestykket på neste side utgjør det 868 kroner.*

MANGE SOM VENTER

– Hvorfor er det ikke mulig å skynde litt på Rikslønnsnemnda når bortimot 200 000 statsansatte sitter og venter? Det er en underlig håndtering fra staten sin side, sier Eikebrokk.

Leder av Rikslønnsnemnda, Liv Synnøve Taraldsrud er enig i at det tar lang tid fra streiken avsluttes, til de skal behandle saken. Før nemnda i det hele tatt kan begynne å jobbe, må nemlig Stortinget vedta en egen lov for hver gang regjeringen går inn med tvungen lønnsnemnd.

– Først da, når loven er behandlet av Kon-

gen i statsråd, får vi et oppdrag, sier hun.

Så må partene få tid til forberedelser, sende dokumentasjon og svare hverandre. En sak hos nemnda ligner mye på en sak i domstolene.

– Vi er i dialog med departementet om hvordan vi kan fremskynde prosessen. Det er ikke i noens interesse at det tar så lang tid som nå, sier Taraldsrud.

Også da lærerne streiket i 2023, tok det lang tid før nemnda behandlet saken og lønnsøkningen ble utbetalt. Mange så det som en straff mot de som streiket, og Eikebrokk forteller at det igjen gror ulike teorier om hvorfor alt tar så lang tid.

Taraldsrud avviser blankt at noen av partene har ønsket seg den lange saksbehandlingen for å gjøre det mindre attraktivt å streike.

– Det har ingenting å gjøre med å straffe partene for noe om helst. Det er en prosess.

Taraldsrud minner også om at det ikke bare er de statsansatte som venter, men mange lønnsoppgjør som innretter seg etter staten. Det gjelder for eksempel de som har såkalte statslike tariffavtaler, slik som private høyskoler og museer med tariffavtale i Virke HUK.

– Det er mange som sitter og venter på disse avgjørelsene, så vi føler et stort ansvar, sier Taraldsrud.

FLERE RUNDER I DEPARTEMENTER

Blant dem som venter, er også regjeringen og Stortinget.

– Hvor raskt oppgjøret kan iverksettes, vil avhenge av både innholdet i nemndas avgjørelse og når en avgjørelse kommer, skriver statens personaldirektør Gisle Norheim i Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet til Forskerforum.

Han sier det er «veldig lite sannsynlig» at lønnsoppgjøret kan utbetales i år, men at også departementet jobber med å ferdigstille oppgjøret så raskt som mulig etter avgjørelse fra nemnda.

– I dialog med Direktoratet for forvaltning og økonomistyring gjøres det blant annet et viktig arbeid med å sette lønnsentralene i stand til å effektivere lønnsoppgjøret, skriver Norheim.

HAR LISTEN KLAR

Eikebrokk ved Universitetet i Agder sier de fortsatt ser etter forenklede modeller for lønnsoppgjøret, også fordi to runder med lønnsforhandlinger på ett år er mye jobb for de involverte.

– Vi ser etter om det er rom for snarveier uten at det går ut over kvaliteten. Hvis det blir individuelle lønnsforhandlinger, er vi klare med en prioritert liste, for vi har allerede fått inn lønnskrav fra medlemmene.

◆ AV JULIA LOGE

Økt skatt – et eksempel:

	Universitetslektor
Gjennomsnittlig årslønn i 2024, ifølge Forskerforbundets lønnskalkulator	642 000 kroner
Månedslønn	53 500 kroner
Lønnstillegg, alt som generelt tillegg, overheng og glidning trukket fra	2,85 prosent
Lønnsøkning per måned	1525 kroner
Ny årslønn etter 2024-oppgjøret	660 297 kroner
Samlet etterbetaling for sju måneder fra juni til desember	10 673 kroner
Lønnsøkning i 2025, ifølge statsbudsjettet	4,5 prosent
Ny lønn etter lønnsoppgjøret 2025	693 312 kroner
Grense for trinnskatt trinn 3	697 150 kroner
Samlet årslønn i 2025	703 985 kroner
* Skatteøkning: med trinnskatt – 16,7 prosent av lønn på trinn 3	868 kroner

Hva skal nemnda behandle?

7. november skal Rikslønnsnemnda behandle årets oppgjør i staten. Her er bakgrunnen.

LØNNSOPPGJØR Årets lønnsoppgjør i staten for Unio, der Forskerforbundet inngår, endte opp med streik og tvungen lønnsnemnd. Konflikten skal nå avgjøres i Rikslønnsnemnda, som også skal behandle Akademikerne oppgjør. Spørsmålet om én eller flere hovedtariffavtaler i staten står sentralt.

Hva er en hovedtariffavtale?

Det er en ramme for lønnsforhandlingene, som gjelder for to år av gangen. I staten er det hovedtariffavtaler mellom staten som arbeidsgiver og de fire hovedorganisasjonene Unio, Akademikerne, LO og YS. Formelt sett er det fire separate avtaler, men de kan ha samme innhold. Uenigheten består i om det skal være likelydende avtaler eller ikke.

Hva skal nemnda avgjøre?

Om Unio og Akademikerne kan fortsette med sin egen hovedtariffavtale, eller om staten skal få gjennomslag for sitt krav om en felles og likelydende avtale. Akademikerne har hatt en egen avtale siden 2016, Unio siden 2022.

Hva ville staten i årets oppgjør?

Staten som arbeidsgiver krevde én likelydende avtale for alle i staten, og at denne skulle «være så lik Unio og Akademikerne avtale som mulig».

Hva er Unio/Akademikerne og LO/YS uenige om?

Den mest åpenbare uenigheten er om lønnstillegg skal gis sentralt eller forhandles lokalt. De to siste åra har alt av lønns-tillegg for Unio/Akademikerne vært gitt lokalt, mens LO og YS har hatt en annen fordeling. Med ulike avtaler trenger ikke hovedorganisasjonene å bli enige.

Hva er forskjellen på lokale og sentrale tillegg?

Sentrale tillegg gjelder for alle statsansatte. Lokale tillegg fordeles etter forhandlinger mellom partene på den enkelte virksomhet – for eksempel det enkelte universitet eller høyskole.

Hvorfor vil staten ha en felles avtale?

Det er komplisert for de statlige virksomhetene å ha to sett avtaler å forholde seg til. Det må blant annet gjennomføres to parallelle forhandlingsløp.

Men dette er også politikk?

Ja, flertallet på Stortinget har gått inn for at det skal være en felles avtale i staten. LO har ønsket dette lenge og har fått gehør også i regjeringen. Høyre og Venstre på Stortinget har markert seg som tilhengere av økt lokal lønnsdannelse i staten og har vært kritiske til statens krav i årets oppgjør.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

Reagerer sterkt på k

■ Klimaprojektet COAT kan bli offer for kutt. Her måler feltassistent Mathea Born tilvekst på bjørk i Polmak i Tana kommune i Øst-Finmark. Skogen har gjennom flere år blitt spist ned av omfattende utbrudd av skadeinsektet bjørkemåler, noe som knyttes til endringer i klimaet.

utt i klimaforskning

Regjeringen vil ikke lenger finansiere unikt forskningsprosjekt som overvåker klimaendringer i Finnmark og på Svalbard.

– Dette er veldig nedslående. Vi har brukt 13–14 år på å få dette på beina, sier prosjektleder Rolf Anker Ims ved UiT Norges arktiske universitet.

Ingen steder går klimaendringene raskere enn i Arktis, og naturen er i endring. Det økosystembaserte forskningsprosjektet COAT (se faktaboks s. 9) er etablert for å fange opp og analysere disse endringene gjennom feltarbeid og målestasjoner i Øst-Finnmark og på Svalbard.

Til nå er det brukt opp mot en kvart milliard kroner på utvikling av metodikk og etablering av infrastruktur for innhenting av data. Nå er framtida for prosjektet usikker.

UiT samarbeider med Meteorologisk institutt, Polarinstituttet, Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Universitetssenteret på Svalbard om overvåkingssystemet.

I fjor fikk SV i budsjettforhandlingene på Stortinget gjennomslag for en bevilgning på 20 millioner kroner til UiT for å drifte prosjektet. I regjeringens forslag til 2025-budsjett er bevilgningen strøket.

VERDIEN AV LANGE TIDSSERIER

– Det har vært en langvarig kamp, sier Ims skuffet, og frykter at hele prosjektet nå kan havne i grøfta.

Datainnsamlingen omfatter en lang rekke faktorer i naturen som påvirkes av klimaendringene, fra snø, is og jordsmonn til lyng, lemen og fjellrev. Prosjektet tar kun for seg økosystemer på landjorda, og ikke marine miljøer. Det omfatter områder med arktisk klima på Svalbard og det forskerne omtaler som lavarktisk klima på Varangerhalvøya og andre områder i Øst-Finnmark.

Et av målene er å kunne forutsi hvordan biologisk mangfold og karbonlagring påvirkes av klimaendringene.

Ims understreker at det er avgjørende viktig å samle lange tidsserier med data for hele økosystemet for å kunne analysere utviklingen over tid. Han sier at den ordinære forskningsfinansieringen gjennom blant annet Forskningsrådet har for kort tidshorison for virkelig banebrytende forskning på klimaeffekter.

UiT-professoren understreker at resultatene av forskningen er viktige for å kunne gi råd til resten av samfunnet om hvordan man best skal møte klimaendringene.

COAT har siden oppstarten fått bevilgning

Statsbudsjettet for 2025

Her er nøkkeltall for forskning og høyere utdanning i regjeringens forslag til statsbudsjett for 2025:

- 46,4 milliarder kroner til universiteter og høyskoler. Det er en realnedgang på 1,3 prosent fra i år.
- Flercampus-institusjoner og høyere utdanning i distriktene styrkes med 120 millioner kroner.
- 100 nye studieplasser i IKT, 10 nye i veterinær, 50 nye i medisin og 165 nye i arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning.
- 11,7 milliarder kroner til Forskningsrådet. Det er en realnedgang fra i år, men regjeringen viser til at det innføres ny budsjettmodell for Forskningsrådet, og at det derfor er vanskelig å sammenligne tallene.
- 48,5 milliarder kroner til forskning og utvikling (FoU). Det er en realnedgang på 3,5 prosent fra i år. I tillegg til ny budsjettmodell for Forskningsrådet viser regjeringen til redusert innbetaling til EU som årsak til nedgangen.

ger over flere av Forskningsrådets ordinære utlysninger til metodikk og infrastruktur, men kan ikke hente midler til drift derfra.

VINDU MOT SIBIR

Samtidig er dataene som prosjektet leverer, viktigere enn noen gang. Både fordi endringene i klimaet skjer så raskt, og fordi vestlige forskere ikke lenger har tilgang til data fra Russlands del av Arktis. Tidligere var det et tett samarbeid med russiske forskerkolleger.

– Data fra Øst-Finnmark har blitt viktigere fordi vi ikke lenger har kontakt med det som skjer i Russland, sier Ims.

Russland utgjør halvparten av landmassen i Arktis, men etter Russlands invasjon av Ukraina i 2022 stanset Norge og andre vestlige land det aller meste av forsknings-samarbeidet.

Øst-Finnmark kan dermed bli et enda viktigere vindu for å forstå effekten av klimaendringene også over de store land-

FOTO: JANE IEPSEN / NINA

områdene lenger øst på det eurasiatiske kontinentet. Det er allerede økt internasjonal interesse for dataene fra COAT.

Utvidet samarbeid med Canada og Grønland har blitt pekt på som en mulig erstatning. Ims sier imidlertid at det er spesifikke forhold ved økosystemene på land i Europa og Asia som gjør at data fra Nord-Amerika ikke er umiddelbart overførbare.

Ims advarer mot det forskerne ser komme. Han viser til at det observeres en temperaturøkning på én grad i tiåret i deler av Øst-Finnmark og mer enn det på Svalbard.

– Det er enormt mye i biologisk sammenheng. Det betyr at økosystemene er i ferd med å bli noe helt annet, sier han.

– IKKE TIL Å FORSTÅ

Rektor Dag Rune Olsen ved UiT mener regjeringens kutt i bevilgning til COAT er «absurd» og uttrykk for en jojo-politikk. Han sier at prosjektet fyller en viktig rolle i skjæ-

ringspunktet mellom forskning, forvaltning og politikk.

– Dette handler ikke om oss selv. Det handler om mange institusjoner som arbeider sammen for å få et best mulig kunnskapsgrunnlag knyttet til forvaltning av økosystemer, sier han.

Olsen forstår ikke logikken bak at prosjektet kommer inn på budsjettet det ene året og så kuttes det neste. Han viser til at det ene av regjeringspartiene, Ap, har vurdert prosjektet som så viktig at støtte til COAT er inkludert som eget punkt i forslaget til partiprogram for neste stortingsperiode.

– Det er dette jeg mener er jojo-politikk. Å ta det ut av eget budsjett, for så å skrive det inn i eget partiprogram – det er jo mildest talt merkelig og ikke til å forstå, sier Olsen.

– UiT får en bevilgning på mer enn 4 milliarder kroner i året. Kan dere ikke finne plass til å finansiere COAT innenfor dette?

– Jo. Bortsett fra at dette handler om aktivi-

FOTO: COAT/UIIT

■ – Data fra Øst-Finnmark har blitt viktigere, sier UiT-professor Rolf Anker Ims.

tet ved mange andre institusjoner, sier Olsen.

Han viser til at en betydelig del av årets bevilgning vil gå med til å dekke samarbeidspartners utgifter, og at dette er noe UiT

Mer til museer

– En gledens dag, strålte museumsdirektør.

7. oktober inviterte kulturminister Lubna Jaffery til pressekonferanse på museet Kode i Bergen om statsbudsjettet for 2025. Pressekonferansen åpnet med en fiolinsolo av Melina Mandozzi, konsertmester i Bergen Filharmoniske Orkester, som spilte Ole Bulls mest kjente melodi, Sæterjentens søndag.

Valget av Ole Bull og Kode var nærmest gitt. Selv om mange av satsingene i kulturbudsjettet var kjent på forhånd, kom budsjett dagen med en av de største: Kode får 90 millioner kroner fordelt over flere år til å rehabilitere Ole

Bulls hjem på Lysøen utenfor Bergen.

– Viktig for Bergen, viktig for Vestlandet og også viktig for Norge, sa Jaffery.

– Dette er en gledens dag! Endelig ser vi en tydelig prioritering også av Vestlandet, det skal kulturministeren ha honnør for, sier Kodes direktør, Petter Snare.

– BESTE BUDSJETT PÅ MANGE ÅR

Lubna Jaffery spilte også en kjent melodi, hun minnet om krig, dyrtid og klimendringer, men likevel presenterte hun nok

et år med realvekst i kulturbudsjettet. Budsjettet samlet er nå på 25,8 milliarder kroner.

– I år igjen velger vi å styrke kultur- og likestillingsbudsjettet, sa hun og fortsatte:

– Vårt budsjett viser at det er mulig å prioritere kultur.

Norsk museumsforbund er enig: «Det fremlagte forslaget til kulturbudsjett må sies å være det beste for museene på mange år», skriver de i en pressemelding.

NYE PROSJEKTER

I ukene før budsjettet har departementet allerede fortalt om flere små og store ekstratildelinger, og nå er det klart at regjeringen har spadd fram 621 millioner kroner til nye prosjekter og bygninger. Nesten 70 prosent av dette, 428 millioner kroner, går til museer. I tillegg til bevilgningen til Kode får Jødisk Museum i Oslo 77,3 millioner kroner, blant annet til å kjøpe og renovere en synagoge. Vest-Agder-museet får 129 millioner kroner til nybygg på Odderøya museumshavn.

17,9 millioner kroner er satt av til økte driftsmidler for en rekke museer, i tillegg til at blant annet Kode får beholde budsjettøkningen som kom i fjor.

◆ AV JULIA LOGE

FOTO: DAG FOSSE / KODE

■ Lysøen er allerede tømt for møbler og stengt for publikum, men interiøret var like overveldende som eksteriøret.

Se hele listen over kulturbudsjettets nye prosjekter på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

ikke kan ta på seg. Olsen vil ikke svare direkte på om deler av forskningen kan videreføres. Han slår imidlertid fast at helheten i prosjektet ikke kan videreføres som i dag uten fortsatt bevilgning.

MENER UIT KAN PRIORITERE

Statssekretær Ivar B. Prestbakmo skriver i en e-post til Forskerforum at regjeringen legger til grunn at forliket med SV gjaldt kun for 2024-budsjettet.

«Vi fann ikkje rom til å prioritere ei eiga løyving til COAT i årets budsjett. UiT er ei stor, statleg verksemd med eit betydeleg budsjett og stort handlingsrom, i neste års budsjett har vi foreslått at dei skal få ei rammeløyving på nærare 4,2 milliardar kroner. Universitetet kan vurdere pengar til COAT innanfor si eiga ramme», skriver Prestbakmo.

Han skriver at COAT er ett av flere overvåkingsprosjekter som er viktige for kunn-

skap og beredskap om klima og miljø. Samtidig framhever han at regjeringen ikke vil pålegge UiT å prioritere dette prosjektet foran andre deler av universitetets samsfunnsoppdrag.

PROVOSERT OVER OMKAMP

Nestleder Torgeir Knag Fylkesnes i SV er sterkt kritisk til at regjeringen legger opp til omkamp om klimaprojektet, og mener det undergraver enigheten i Stortinget fra i fjor. Han sier at han oppfatter kuttet mer som en provokasjon enn som et seriøst forslag.

– Å ha oversikt over hvordan klimaendringene arter seg, er avgjørende både for klimatilpassning og forståelse av hvordan klimaendringene påvirker norsk naturmangfold, sier han.

Fylkesnes sier at COAT er et langsiktig prosjekt, og mener det lå i kortene at budsjettforliket for 2024-budsjettet ikke gjaldt for bare ett år.

COAT

- Climate-ecological Observatory for Arctic Tundra (COAT) kom inn på statsbudsjettet første gang med årets budsjett (2024).
- Regjeringen foreslår å kutte bevilgningen i statsbudsjettet for neste år.
- COAT har målestasjoner og feltarbeid i Øst-Finnmark og på Svalbard.

Han vil ikke svare på om SV vil fremme et nytt krav om videreføring i år, og peker på at budsjettforhandlingene ennå ikke har startet. Ap og Sp er i mindretall i Stortinget og har gjennom hele stortingsperioden støttet seg til SV for å få flertall for sitt budsjett.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

Godt nytt for Veterinærhøgskolen

Statsbudsjettet for 2025 bringer veterinærutdanningen opp til full maskin.

Det er god plass i forelesningssalen denne oktoberformiddagen når veterinærstudentene lærer om sykdommer hos sau. Og god plass, litt for god plass, har det vært helt siden Veterinærhøgskolen flyttet fra Oslo til NMBU på Ås og en splitter ny bygning. Rommene, budsjettene og alle planene var laget for å øke antallet veterinærstudenter, fra 70 til 90 studieplasser. Veterinærbygget åpnet i 2021, og under pandemien fikk de 20 studieplasser ekstra, som så ble trukket tilbake, som andre pandemiltak.

– AKUTT VETERINÆRMANGEL

En allerede presset økonomi ble dårligere da studiepoeng-produksjonen ikke ble som planlagt, og siden før jul i fjor har fakultetet jobbet med omstilling, inkludert nedbemanning.

I vår kom regjeringen med penger til å trappe opp til 80 studieplasser, og i forslaget til statsbudsjett for 2025 er det ytterligere 10 plasser.

– Nå er vi tilbake til full kapasitet. Det er vi veldig glade for, det tror jeg alle er, sier veterinær, førsteamanuensis og Forskerforbundet-

tillitsvalgt Hege Lund til Forskerforum.

– Ja, er det nok til å avblåse krisen?

– Veterinærhøgskolen har et stort akkumulert underskudd. I år har vi jobbet for å spare 30 millioner kroner, permanent. I det store regnskapet er ikke 10 studieplasser nok til å dekke underskuddet. Men på lang sikt vil det være positivt, først studieplasser nå og så penger for studiepoeng når studentene fullfører. Det er også akutt veterinærmangel i Norge. Vi har infrastruktur til å ta imot flere studenter, og vi ønsker ytterligere studieplasser.

SAMFUNNSOPPDRAG

– Hva tenker du om alle kuttene i sektoren?

– Som forsker mener jeg det er viktig at vi tenker nytt og kreativt og finner bedre måter å drifte universitetet på. Vi kan også ta enda mer initiativ til samarbeid med næringslivet på Veterinærhøgskolen, for vi har inntjeningsmuligheter. Jeg jobber med forskning på akvakultur, og der har vi masse å tilby. Men et universitet skal ikke kun tenke inntjening. Vi må også holde fast ved samfunnsoppdraget vårt. Vi skal bruke midlene fra Kunnskapsdepartementet til god undervisning og forskning som er relevant for undervisningen og for dyrehelsen.

◆ AV JULIA LOGE

FOTO: JULIA LOGE

■ Hege Lund skryter av hvordan ansatte, tillitsvalgte og ledelsen ved Veterinærhøgskolen har håndtert nedbemanningen.

Les resten av intervjuet på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

Rustar opp det digitale forsvaret

Universitet og høgskular er freistande mål for dataåtak, men dei er meir medvitne om informasjonstryggleik enn for få år sidan, meiner IT-direktør.

TRYGGLEIK Oktober er den årvisse nasjonale tryggleiksmånaden, som har til føremål å auke kunnskapen om digital informasjonstryggleik både hos folk flest og hos verksemdar. I år er «digitale verdiar» hovudtema for aktivitetane, men kva er eigentleg det?

– Dei digitale verdiane mine er nok først og fremst forskingsresultata, som ligg lagra på serverar drifta av Universitetet i Bergen, seier Øyvind Halskau, professor ved Institutt for biovitenskap.

– Det viktigaste for meg er at dei er trygge. At ikkje heile forskarlivet mitt går tapt dersom nokon stel laptopen min.

Han har ikkje opplevd at data har gått tapt, men må stadig parere ulike former for svindelforsøk.

– Eg er til dømes blitt oppringd av nokon som utgav seg for å vere frå IT-avdelinga, og som ville ha tilgang til pc-en min under dekke av at dei ville hjelpe meg med noko. Det tilfellet var heldigvis lett å gjennomskode, seier han.

IKKJE LENGER NAIVE

Universitet og høgskular sit på store digitale verdiar som dei ofte ikkje har full oversikt

over sjølve. Seinast i januar var Riksrevisjonen ute og kritiserte sektoren for å vere utilstrekkeleg sikra mot dataåtak.

Men det var verre før, meiner IT-direktør ved Universitetet i Bergen (UiB), Tore Burheim.

– Eg opplever at UH-sektoren har endra seg mykje dei siste åra. For nokre år sidan vart sektoren omtala som «naiv» av slike som Etterretningstenesta og Nasjonalt tryggingsorgan. Det høyrer eg ikkje lenger, seier han.

Ved UiB nyttar IT-avdelinga oktober til å skape merksemd om digital informasjonstryggleik gjennom ei rekkje føredrag. Men viktigare er ei større satsing på IT-tryggleik som er vedteken i styret, og som mellom anna medfører ei styrking av den sentrale IT-avdelinga.

– Satsinga omfattar også korleis vi leverer IT-tenester, særleg til forskning, seier Burheim.

Han oppsummerer dei digitale verdiane som alt institusjonen vil trygge, frå forskingsdata og administrative data til IT-system og den digitale infrastrukturen. Verddivurderingar skal kartlegge kor verdifulle dei ulike elementa er.

– Det er stor skilnad på supersensitive forskings- og persondata i den eine enden og opne data i den andre. For opne data handlar trygging mest om at dei må vere tilgjengelege, og at dei har integritet, altså at ingen kan forandre på dei og så tvil om dei er pålitelege, og dermed så tvil om truverdet til universitetet, seier han.

KAN BLI BRUKT SOM BRUHOVUD

– Kva type digitale trugsmål er forskingsinstitusjonar spesielt utsette for?

– Éin ting er folk som har lyst til å stele data for til dømes å drive utpressing. Det kan skje på alle nivå frå enkeltforskarar sine pc-ar til dei sentrale systema våre. Men der eg trur vi er særleg interessante, er som bruhovud for åtak mot andre, seier Burheim og forklarar:

– Universitet er store og opne institusjonar med mykje legitim datatrafikk mot mange aktørar i resten av verda. Ein statleg eller kriminell aktør kan prøve å ta over ein server, gjerne i eit forskingsmiljø, og bruke den til å gå til åtak mot andre. Ingen blir uroa over å sjå datatrafikk som tilsynelatande kjem frå UiB, og det truverdet kan vondsinna aktørar ønskje å utnytte.

■ – Svindelforsøk må ein alltid forsvare seg mot, men eg har ikkje opplevd å tape forskingsdata, seier Øyvind Halskau.

Som del av tryggleikssatsinga skal UiB skaffe seg betre oversikt over dei digitale verdiane sine. Ved Institutt for fysikk og teknologi er dei så vidt i gang med ei slik verdivurdering, fortel instituttleiari Kjetil Ullaland.

– Vi har starta med nokre forskingsdata. Til dømes nyttar romfysikkmiljøet rådata frå navigasjonssatellittar til å rekne ut magnetfeltet rundt jorda i samband med solstormar og slikt. Dei blir i dag lagra på UiB si teneste for langtidslagring.

Rådatasetta blir bearbeidde og analyserte, og desse nye datasetta blir lagra i det opne nasjonale dataarkivet DataverseNO. Ein del av verdivurderinga er å sjå på om data skal klassifiserast som opne, som avgrensa, som fortrulege eller som strengt fortrulege.

– Hos oss er dei fleste data opne. Men vurderinga omfattar også kva som skjer dersom noko går gale med sjølve lagringa, til dømes hos DataverseNO. Kan vi då hente dei fram att? For oss er den viktigaste konsekvensen av å miste data at det går ut over forskinga, det medfører tap av tid og vitskapleg prestisje, seier Ullaland.

TRYGGLEIK MOT FRIDOM

Opp gjennom åra har det vore mange lokale lagringsløyser ved UiB. Ein del av tryggleikssatsinga har difor gått ut på at alle fagmiljø har fått besøk frå IT-avdelinga for å gå gjennom kva dei har, og korleis det blir drifta, slik at IT-avdelinga kan syte for trygg drift og forvaltning.

– Det tekniske omfanget varierer veldig. Nokre har hatt store forskingsinfrastrukturar som vi må ta tak i, det gjeld særleg dei labtunge miljøa. Nokre har vore svært medvitne, andre mindre, seier IT-direktør Burheim.

Øyvind Halskau kjenner seg stort sett trygg på at verdiane hans er sikra, sjølv om han stadig må vere på vakt mot personlege svindelforsøk.

– Det har stort sett gått bra, og IT-avdelinga tek stadig nye grep for å bygge informasjonen vår. Men nokre gonger kan slike grep også vere irriterande, seier han.

Til dømes finst det programvare ein kan installere på eigen pc for å gje samarbeidspartnarar tilgang til pc-en, slik at samarbeid blir enklare. Men det får han ikkje lenger lov til å bruke. Risikoen for at nokon får tilgang som ikkje skulle hatt det, er for stor.

Ein annan ting er at det er blitt mykje vanskelegare å få administratorrett til eigen pc, noko som gjer visse prosessar vanskelegare.

– Ein kan søke om mellombels administratorrett, men ein må gjere det heile tida, og det er veldig tungvint. Slikt irriterer meg, men ein må heile tida gjere avvegingar mellom det som er trygt, og det som er praktisk, seier Halskau.

Delayed payrise

● When the strike organised by the Norwegian Association of Researchers (NAR), and the rest of Unio ended with compulsory arbitration in June, the wage settlement became a matter for the National Wages Board. Due to the lengthy process, which also inclu-

des the settlement being approved in Parliament, state employees may not receive this year's pay increase until March. Tom Roar Eikebrokk, union representative for NAR at the University of Agder, is concerned that the settlement will be lower in real terms because of inflation. Another problem is that this extra payment in the 'wrong' year will mean that some people will be forced into a higher tax bracket.

'Why can't the Wages Board speed things up a bit for the 200,000 employees who are waiting? It's a strange way for the state to handle the situation,' says Eikebrokk. Leader of the Wages Board Liv Synnøve Taraldsrud (pictured) says that they are in dialogue with the relevant ministry to try to expedite the process in the future.

Cuts to unique climate research criticised

● Climate change is happening faster in the Arctic than anywhere else, and the ecosystem-based research project COAT monitors these changes through fieldwork in Finnmark and Svalbard in collaboration with other Norwegian institutes. However, the future of COAT is now uncertain after it received no funding in the government's 2025 budget proposal.

Project manager Rolf Anker Ims at the Arctic University of Norway (UiT) is very critical, having spent over 13 years setting up the project. He stres-

ses the importance of collecting long time series of data for the whole ecosystem to analyse changes over time. These data are particularly important because western researchers no longer have access to data from Russia's half of the Arctic. The rector of UiT, Dag Rune Olsen, calls the funding cuts 'absurd' and accuses the government of 'yo-yo politics'. The government says that UiT could prioritise COAT through its own budget instead, while the Socialist Left Party calls the cuts 'a provocation'.

Improving our digital defences

● October is the annual national security month and this year's theme is digital values. The aim is to teach individuals and businesses more about digital information security. With their valuable research and administrative data, universities and colleges are tempting targets for cyberattacks. According to the IT director at the University of Bergen, the main attraction of these institutions is as platforms for launching attacks on others. Although the sector has earlier been criticised for being naïve and inadequately protected, he says it is much better informed about cybersecurity today.

Leave Norway after their studies

● Over half the students who come from outside the EU and EEA, what Statistics Norway (SSB) calls third countries, leave Norway in the years after their studies end. New figures from SSB show that work is a major factor for those staying in Norway. 'The fact that almost four in ten leave Norway the year after completing their studies means many third-country nationals take new skills back to their homeland,' says Jiaying Ye, one of the authors of the report, according to the SSB website. The report has focused on students who came to Norway before tuition fees were introduced in autumn 2023.

SELVPLAGIAT

FIKK MEDHOLD AV HØYESTERETT

Da en student ved Høgskolen i Innlandet skulle ta opp en eksamen hun tidligere hadde strøket i, ble det funnet tekstlikheter mellom de to besvarelsene. Studentens eksamen ble annullert, og hun ble utestengt fra høyskolen i to semestre og fratatt retten til å ta eksamen ved universiteter og høyskoler like lenge. Nå har Høyesterett kommet fram til at studentens gjenbruk ikke var fusk, og at utestengelsen var ugyldig. Studenten handlet objektivt sett i strid med forskriften som gjaldt den gangen, men det kan ikke anses som fusk fordi den skjulte gjenbruken ikke var rettsstridig, ifølge Høyesterett.

FORSKNING

Vil gjøre helseforskning enklere

■ Regjeringen foreslår endringer i dagens helseforskningslov. Målet er blant annet å gjøre det enklere å forske på helseopplysninger fra helseregistre og å gjennomføre studier uten samtykkebehov dersom det gir liten risiko eller ulempe for de berørte. – Endringene kan bety at flere pasienter kommer med i kliniske studier fordi Norge kanskje blir mer attraktivt for kliniske studier. Det kan også bety at vi får flere svar på kreftområdet fordi vi kan bruke helsedata til å finne flere svar om kreft og kreftbehandling, sier generalsekretær i Kreftforeningen, Ingrid Stenstadvold Ross til NTB.

NTNU

Nedbemanner med nesten 50 årsverk

■ Det er dystre tider for universitetssektoren og NTNU. Fra før har lærerutdanningen vært nødt til å si opp folk. Nå står Fakultet for medisin og helsevitenskap for tur. Alle vitenskapelig ansatte har blitt tilbudt sluttavtaler, og på sikt kan fakultetet måtte ty til oppsigelser, skriver Universitetsavisa. Fakultetsstyret har lagt fram en stillingsplan som legger opp til en reduksjon på 48,8 årsverk. – Det er klart det er mye bekymring hos ansatte på vårt institutt nå, spesielt i sykepleiefagmiljøet, sier instituttleder Solveig Grudt til Universitetsavisa.

FOTO: THE INTERNET ARCHIVE

DRAGHI-RAPPORT

For mange greskmiljøer?

■ Den tidligere europeiske sentralbanksjefen Mario Draghi la nylig fram den mye omtalte Draghi-rapporten om europeisk konkurransekraft. Europa må jekke opp forskningsinnsatsen kraftig for å holde tritt med konkurransen fra USA og Kina, konkluderer han. Rapporten har fått stortingspolitikere til å få øynene opp for norsk forskningspotensial. Venstres Alfred Jens Bjørlo fremmet en interpellasjon og lurte på om regjeringen akter å la seg inspirere. I debatten hengte også Frps Sivert Bjørnstad seg på. – Det kan jo være verdt å diskutere hvor mange greskmiljøer og tverrfaglige kjønnsforskningsmiljøer vi trenger ved norske universiteter. Vi må også kraftsamle innsatsen vår, sa han ifølge Khrono.

FORSKNINGSETIKK

Utvalg føler seg overkjørt

■ Ledere i lokale forskningsetiske utvalg reagerer på at Nasjonalt utvalg for granskning av uredelighet i forskning har underkjent vedtakene deres i tre av fire saker det siste året. Der de lokale utvalgene har felt de innklagede forskerne, har det nasjonale granskingsutvalget frikjent dem. – De har hatt få saker, og bør tenke seg om når de overkjører tre så sentrale utvalg i saksbehandling, sier Ole Mathias Sejersted til Khrono. Han leder det lokale forskningsetiske utvalget for Oslo universitetssykehus, Akershus universitetssykehus og de tilstøtende delene av Universitetet i Oslo

FOTO: SHUTTERSTOCK

FOTO: MARIANA BRYK/NTNU

Forlater Norge etter studiene

■ Over halvparten av studentene fra det SSB kaller tredjeland, altså land utenfor EU og EØS, forlater Norge i årene etter fullført utdanning. Blant dem som blir boende i Norge, er jobb en viktig årsak, viser nye tall fra SSB. – At nesten fire av ti forlater Norge året etter fullført utdanning, betyr at mange tredjelandsstudenter tar med seg ny kompetanse tilbake til eget hjemland, sier Jiaying Ye, en av forfatterne bak rapporten, ifølge egne nettsider. Rapporten har sett på studenter som kom til Norge før innføringen av studieavgift høsten 2023.

FOTO: BRAD NEATHERY/JUNSPASH

Boikotter eksamensavgift

■ Regjeringen foreslår at studenter som tar opp beståtte eksamener, må betale en eksamensavgift. Hvis forslaget får flertall, vil avgiften innføres 1. august neste år. Men med forslaget følger et kutt på 22,3 millioner kroner som skal tilsvare det regjeringen ventet å få inn i egenbetaling fra studentene. Margareth Hagen, rektor ved Universitetet i Bergen, har ifølge NTB ingen planer om å innføre betaling. – Nei, vi tar kuttet flatt i organisasjonen, så får vi se hvordan dette utvikler seg. For oss er det viktigere å legge til rette for god kvalitet og oppfølging av studentene, sier Hagen.

FOTO: EIVIND SENNESET, UIB

Guro Lind og Kristian Mollestad har de siste årene ledet Forskerforbundet sammen. Nå kjemper de mot hverandre om ledervet i Unio.
Foto: Forskerforbundet

LEDERSTRID I UNIO

Det ligger an til lederstrid Unio når ny leder skal velges i desember. Først fremmet Utdanningsforbundet sin tidligere leder Steffen Handal, noe han med glede takket ja til. Deretter har både lederen og nestlederen i Forskerforbundet slengt seg på lederkampen. Ifølge Altinget stiller leder Guro Lind uansett hva valgkomiteen kommer fram til. Nestleder Kristian Mollestad er foreslått av sin tidligere arbeidsgiver Presteforeningen. – Unio kan bli en enda større og viktigere aktør. Det betyr at vi trenger å bli sterkere og tydeligere, sier han til Forskerforum.

Kastet ut av Facebook

■ I nesten to måneder var HL-senteret (Senter for studier av Holocaust og Livssynsminoriteter) utstengt fra Facebook, før Meta lot senteret komme inn i varmen igjen 17. oktober, riktignok uten å kunne annonsere. Senteret fikk lenge ikke noen begrunnelse for utkastelsen, og kommunikasjonsansvarlig Ingeborg Veia har omtalt kontakten med Meta for en Kafka-prosess. Facebook er en viktig kanal for å markedsføre arrangementer og utkastelsen har ført til store markedsføringskostnader, skriver Veia i Aftenposten. Etter snuoperasjonen begrunner Meta utestengelsen med hackere som hadde publisert i senterets navn.

Liv og læring

Når vi alle skal jobbe lenger, må mange også studere mer.
Hvordan er det å være voksen student?

AV IDA ERITSLAND

– Så får det heller være litt rart at mange av medstudentene er på alder med eldstedatteren min.

OLE-MORTEN FADNES

«Wow!» «Fantastisk!» «Tøft og modig!» «Inspirerende!» Lykkønskningene strømmer inn da Ole-Morten Fadnes en dag slapp nyheten på sin egen Facebook-profil.

Med fartstid fra både Dagens Næringsliv og konsulentbransjen satt han som konstituert kommunikasjonsdirektør for Nasjonalmuseet. Likevel var det en annen drøm han skulle satse alt på, en som hadde ulmet nesten like lenge som det tok å realisere museet på Vestbanetomten: «Eg skal bli psykolog. Etter 25 år med arbeid innanfor medier og kommunikasjon, har eg sett ny kurs», skrev han.

– Jeg søkte, trakk meg, kom ikke inn, kom inn, sa fra meg plassen, søkte igjen og holdt på sånn i mange år før jeg tok steget, forteller han i dag, på Harald Schjelderups hus på Universitetet i Oslo.

Da karaktersnittet for opptak nærmet seg et nivå som ville utgjøre et reelt hinder, slo han til. Samtidig klaffet det med privatlivet. I januar 2022 startet han på profesjonsstudiet i psykologi ved siden av full jobb som senior kommunikasjonsrådgiver.

Men med barna nesten ute av redet kunne han ta på seg nye utfordringer:

– Så får det heller være litt rart at mange av medstudentene er på alder med eldstedatteren min, sier han med et smil.

Oppgradering

Snart blir det kanskje mange fler som han. Livslang læring, voksnes læring, kompetanseutvikling, etter- og videreutdanning er fremtiden for høyere utdanning, skal vi tro myndighetene (se også faktaboks). Kompetanseutvikling gjennom hele livet må til for å videreutvikle arbeidsstokken når det blir færre unge. Studenten som ungt, ubeskrevet blad, med studielån, fri studietid i ukedagene og deltidsjobb i helgene, er snart en egen kategori blant mange, skal vi tro ordskiftet i utdanningspolitikken.

80 000 av studentene i Norge er over 30 år, ifølge Direktoratet for høyere utdan-

ning og kompetanse, og en av de høyeste andelene i Europa. En stor del av disse studerer ved det som kalles fleksible studier: en sekkebetegnelse for alt av kortere kurs, samlingsbaserte program og studier som gjennomføres på nett eller på deltid. Ved gradsgivende bachelorprogram og tilsvarende hovedveier inn i academia er snittet på 25 år, med en helt marginal andel av studentene på fleksible program. Flere emner under universitetsstudier med gradsstruktur uttrykker eksplisitt at de ikke passer for studenter i arbeidslivet.

Markussen-utvalget la frem en utredning av forutsetninger for livslang læring i 2019. Rapporten pekte på at økonomiske aspekter – både for institusjonene og for studentene selv – var det største hinderet. Finansieringssystemet gir få insentiver til å tilrettelegge for voksne studenter, da utdanningsinstitusjonene tjener mest på studenter som tar mange studiepoeng fordelt på få emner, raskest mulig og med høy fullføringsgrad, mens Lånekassen først nylig har begynt å tilby tilleggsloan for dem over 30 år. Generelt sett pekte rapporten på at utfordringen fremover vil bli å sikre den kontinuerlige oppgraderingen av voksne folks kompetanse, og at 'etter utvalgets syn er dagens utdannings- og opplæringsystem ikke godt nok rustet for denne oppgaven'.

Alle gode ting?

– Ser du den sliden der? Tre veldig morsomme sitater, som alle sier de samme tingene, sier Jon Furholt. Som utdanningsforsker ved NIFU forsker han på arbeidslivets forhold til kompetanseheving og livslang læring. Dessuten studerer han selv ved siden av jobben.

På sliden står det:

- Det må legges til rette for systematisk læring på alle tidspunkt i livet.
- Oppfatningen om at en er ferdig utdannet når den grunnleggende yrkesutdanningen er fullført, må endres.

→

Ole-Morten Fadnes satt som kommunikasjonsdirektør da han ble innrullert som student: – Jeg pleier å si at jeg tar seks års utdanning for å halvere lønnen min. Og det sier jeg litt på spøk, men det er ikke så langt unna sannheten heller, alt etter hvilken jobb jeg velger.

Foto: Erik Norrud

Politikk for livslang læring

- Markussen-utvalget leverte NOU-en «Lærekraftig utvikling — Livslang læring for omstilling og konkurransevne» i 2019. Den pekte på en rekke hindre for voksnes deltagelse i høyere utdanning, og førte blant annet til endringer i Lånekassens utlånspraksis.
- Profesjonsmeldingen kom i april i år, og regjeringen lover å styrke den erfaringsbaserte kunnskapen og gi fagmiljøene større handlingsrom for å utdanne profesjonsutøvere som sykepleiere, ingeniører og lærere.
- Kompetansereformutvalget skal utrede hvordan Norge skal lykkes med livslang læring i arbeidslivet, og leverer sin rapport i desember 2024.

– Problemet med livslang læring ved universitet og høyskoler er at den ikke er rigget for voksne studenter og deres livssituasjon.

HEDVIG SKONHOFT JOHANNESSEN

- Til sammen mener utvalget at det er behov for en dreining i synet på utdanning og kompetanse. Vi trenger en kompetansemodell der vi lærer hele livet, men jobber underveis.

– Nå er vi i en arbeidslivssituasjon der det sies at vi må ta et skritt vekk fra den modellen der folk tar én grunnutdanning og så er vi ferdige, og heller ta litt læring hele livet. Det som er morsomt med disse tre sitatene, er at de er fra de tre NOU-ene som handler om livslang læring og etter- og videreutdanning. Helt tilbake til 1980-tallet. Alle har forsøkt å si noe om det samme – og relativt lite har skjedd. Folk tar lang grunnutdanning. Så går de ut i arbeidslivet, og så er det noen som fyller på underveis.

Og de norske NOU-ene er ikke alene. Peter Arbo ved UiT Norges arktiske universitet skriver i artikkelen «Livslang læring – fra slagord til reform» at det internasjonalt, og spesielt i Europa, siden 1960-tallet har vært bred politisk enighet om at vi skal 'lære hele livet', drive med 'permanent utdanning', og at ungdoms arbeidskraft sløses med ved at de sitter for lenge på skolebenken i gode år.

– Du kan tolke det som at det er systemproblemer, og noe av det er nok det. Men det kan også hende at vi har behov for lange grunnutdanninger, sier Furholt, som tror det viser at de lengre løpene ruster godt for arbeidslivet.

– Kanskje den bakenforliggende ideen om mastersyke og at vi utdanner folk til for mye, må nyanseres kraftig.

Selv kjenner han utfordringene til de voksne universitetsstudentene på kroppen. Doktorgraden hans i filosofi var mager på kvantitativ analysekompetanse, og under pandemien meldte han seg som opp som masterstudent i sosiologi. Den nye kompetansen ble viktig for arbeidet han gjør som forsker i dag.

– Da var alt veldig greit, alt var digitalt, og det var bare å logge seg på og av mellom slagene. Jeg merker nå at det er utfordrende å følge opp det obligatoriske fysiske oppmøtet på seminarer. Kunne jeg bare logget på en time eller to i løpet av en arbeidsdag, hadde det vært enormt tidsbesparende.

Bøygen

For Ole-Morten Fadnes er Nasjonalmuseets lunsj kokkelert av stjernekokker og utsikt over Akershus festning byttet ut med baggett med ost og Cola Zero i kantinen på Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

– Det er det å gjøre det som er bøygen. Det koster vilje. Det må jo falle på plass. Og så må man kunne klare det finansielt, sier han.

For Fadnes ble det et verdivalg. Han tror også voksenlivet gir verdifull ballast å ha med seg inn i både studiet og virket:

– Det å ha stått i det selv tror jeg har en verdi. Det er noe med å ha gått på virkelige smeller, hatt vanskelige perioder, opplevd nederlag, sykdom, hva det måtte være. Det er en forståelse for menneskelivet som er vanskelig å få i pensum.

I perioden med dobbelt løp hadde han åpen kommunikasjon med arbeidsgiveren. Han fikk noe mer frihet i stillingen mot at han til enhver tid måtte være tilgjengelig som pressekontakt. Han svarte på sms-er fra journalister under forelesninger og ringte dem opp i pausene. Noen dager sitter etset i minnet:

– Jeg var på vei inn i et obligatorisk seminar, og så ringer telefonen: Nå har vi aktivister som har prøvd å lime seg fast i Skrik. Da var det bare å snu i døren og si: Beklager, akkurat denne gangen kan jeg ikke.

– Du har hatt en forståelsesfull arbeidsgiver?

– Absolutt, de har vært veldig forståelsesfulle og smidige. Og det høres kanskje litt rart ut, men det ga energi å ha dette på siden.

Et utvidet felt

– Problemet med livslang læring ved universitet og høyskoler er at den ikke er rigget for voksne studenter og deres livssituasjon, sier Hedvig Skonhoft Johannesen.

– Jeg tror vi kommer til å få så store kompetanseutfordringer fremover, både lokalt og globalt, at vi må tenke annerledes rundt hvordan vi organiserer for læring. Da tenker jeg at det må gå utover et universitet som den eneste læringsarenaen, men den demokratiske deltagelsen, kritisk tenkning og refleksjonen som man får der, er helt vesentlig.

Hun er professor i yrkespedagogikk på Oslomet og har akkurat lansert antologien *Lifelong Learning: Expanding Concepts and Practices*, der hun og medforfatter Olav Eikeland skisserer et utvidet teoretisk felt for livslang læring. De bruker gjerne læring «fra vugge til grav» som begrep, ikke som tiltak sentrert om grunnutdanningsløp eller voksenlivet, men en omfattende læringsfilosofi som inneholder alle læringsprosesser og forløp vi er gjennom.

– Alle læringsprosesser tar mye tid, sier hun. Det er det som er krevende med den kompetansepolitikken vi ser nå – at man ser for seg korte, små moduler. Da lurer jeg veldig på hva man egentlig får ut av det – kanskje tre studiepoeng? Men hva sier egentlig tre studiepoeng?

Hun mener også dannelsesbegrepet må få stå sentralt i voksnes læring, så vel som de klassiske utdanningsløpene.

– Det er derfor vi tenkte det var viktig å stoppe opp litt og drive med teoriutvikling.

Hun ser ikke på utgivelsen som en debattbok, men som et bidrag til et felt som kan ligge til grunn for myndighetenes kompetansepolitikk.

– Jeg har et ambivalent forhold til at det er arbeidslivets kompetansekrav som skal få forrang når man ser på innholdet i emner

Nye perspektiv. – Etter ti år er det nyttig å få nytt blikk på egen praksis, sier Simon Aspøhaug. Han får en universitetsgrad via arbeidsplassen. Foto: Erik Norrud

Ole-Morten Fadnes måtte snu i døren til obligatorisk seminar da aktivister slo til på jobben hans. Organisasjonen Stopp Oljeletinga, som sto bak aksjonen, sendte ut dette bildet. Foto: Ludvig Furu

– Det trengs rett og slett nye studie- design for å fange opp folk.

METTE TOLLEFSRØD

og studieplan. Universitetene må ha rammer slik at vi kan gi de voksne studentene et utdanningstilbud som gjør at de faktisk lærer det vi sier at vi skal lære dem.

Å få – og gi – språk

– Jeg har vel aldri vært en sånn skolegutt, sier Simon Asphaug. Han holder blikket på leken i sandkassa, mellom røde hus i Sofienbergparken barnehage i Oslo. Det graves og sklis rundt i skjønn forening, et titall regntøykledde barn utfolder seg i sandkasser og på lekestativer, det lekes og løpes og dyttes i jevn formiddagstakt.

– Hadde det ikke vært for ABLU, hadde

jeg aldri tatt utdanning i faget som jeg er så glad i.

Etter tretten år i yrket, og «sikkert ti» søknader om å få være med på det populære videreutdanningsstudiet Arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning (ABLU), sikret barnehageassistenten og studenten seg plass høsten for tre år siden. Siden det han han stått i 60 prosent jobb, mot 80 prosent lønn og 60 prosent studieprogresjon, som er avtalen mellom studiested og arbeidsgiver i programmet. I løpet av fire år har han en bachelor i barnehagepedagogikk, er kvalifisert til å avansere på egen arbeidsplass og til å veilede andre studenter i praksis. Studiet

har en haug med søkere årlig, tar kun opp fast ansatte i barnehage med minimum tre års erfaring og er enkeltstudiet med flest nye tildelte studieplasser i årets statsbudsjett.

Ordningen tilrettelegger for at flere tusen av dem som jobber med barn, har fått fagkompetanse og utdanning til jobben de gjør.

– Jeg har alltid følt meg litt mellom assistentrollen og pedagogrollen, sier Asphaug.

Studiene har blitt en måte å ta grep om eget fag på.

– Jeg har ofte sittet og hatt samtaler hvor jeg vet hva jeg mener, men ikke hvordan jeg skal si det.

Etter tre år på skolebenken er fagtermi-

Tilbake på lesesalen. Fadnes kaller avgjørelsen om begi seg ut på profesjonsstudiet i psykologi for et verdivalg. Foto: Erik Norrud

nologien blitt en integrert del av hverdagen.

– Det som er veldig fint med studiet, er at man får inn kunnskap som både kan reflekteres tilbake på over ti år med praksis og ut i den daglige praksisen, hvor jeg ser at «oi – hvorfor gjør jeg egentlig det?» Eller jeg kan argumentere for at «jo – dette er viktig på grunn av det og det». Så er det litt fastsatte meninger og sånt som kanskje har godt av å rives litt opp i etter mange år i jobb også.

Nå tror han nesten han kan oppleves som en fagnerd, som har gjort det til en kjepphest å bruke fagterminologien aktivt i dagligtalen på jobb.

– Det gjør det også lettere å huske det til eksamen, ler han.

Frykt for virkeligheten

– Det var nesten et faglig paradigmeskifte da vi lanserte å se jobb og studier i sammenheng, sier Mette Tollefsrud. Hun er faglig prosjektleder på Oslomet og ledet arbeidet med å utvikle det nye studiet forut for oppstarten i 2007. Nyskapningen ble møtt med begeistring blant samarbeidspartnere og studenter, men også mye motstand internt og i fagmiljøet. Det var en frykt for at kvaliteten skulle forringes. Nå er det nettopp de hybride modellene som trekkes frem i regjeringens rekrutteringsstrategier og pro-

fesjonsmeldinger.

Søkertallene til barnehagelærerutdanningen er stadig fallende, men på ABLU er nåløyet trangt.

Hun mener et ledd i tenkningen om livslang læring må ligge i selve studiedesignet.

– Du er nødt til å se dette livslang læring-begrepet også i premisset om at folk skal ha like muligheter til å utdanne seg. Akademia er fortsatt veldig klassedelt, og dette trenger vi å bli utfordret på, mener hun.

– Det trengs rett og slett nye studiedesign for å fange opp folk.

Stø kurs

Ved Psykologisk institutt er det lange tradisjoner for nærhet til praksisfeltet. Likevel er studentene påfallende like. Alder – og erfaring – blir en mangfoldig kvalitet i seg selv.

– En leder skal kommunisere sin visjon til andre, sier professor Bjørn Lau til seksti oppmerksomme studenter. Han foreleser i organisasjonsledelse, og tema er hva slags kompetanse ledere kan dra nytte av.

– Ledelse er et komplekst, uorganisert felt, fortsetter han.

Dette er hjemmebane for Ole-Morten Faden.

– Jeg håper jo lærestedene kan se verdien av å ha en litt mer blandet studentmasse, ved å legge til rette.

Alt burde i hvert fall ligge til rette for fruktbare utvekslinger i seminargruppa han deltar i.

– Du har prestert høyt karrieremessig tidligere. Hva tenker du om at du kommer til å ha en relativt kort karriere som psykolog?

– Nei, den er ikke så kort. Det er 15–16 år. Samtidig som jeg fikk en kommentar fra noen om at jeg sikkert kom til å fakturere til langt oppi 80-årene. Det får vi nå se på. Du må være relativt klar i hodet for å ha denne jobben, men så lenge du er det, er det en jobb det er mulig å ha som godt voksen.

Midtveis i karrieren ble et godt tidspunkt for kursendring.

– Da jeg bestemte meg, hadde jeg jobbet i et par og tyve år – det var et par og tyve år igjen til jeg skulle pensjonere meg, hvis jeg gjorde det da jeg var 70. Så da tenkte jeg: Orker jeg å ha denne jobben, være i den bransjen som jeg er i nå, frem til da? Svaret var et høyt og tydelig nei. Det ville jeg ikke. Så kunne jeg gjort små justeringer. Jeg valgte å gå for plan A, det jeg hadde mest lyst til.

– Samtidig er dette en jobb der læringen fortsetter lenge etter at du er ferdig utdannet. Du blir aldri ferdig utlært psykolog. ●

Journalist Ida Eritsland har selv barn i barnehagen som er omtalt i artikkelen.

Simon Asphaug arrangerer små prosjekter i regi av studiet i barnehagetiden. Her mimrer han med Tyra og Eva om da de var på besøk i et hellig rom. Der var det visst også rom for litt moro. Foto: Erik Norrud

JAPAN

STOR INTERESSE FOR SAMISK

Ako Yamakawa reiste fra Japan via Finland til Kautokeino for å lære samisk. Siden 2021 har hun undervist i nordsamisk ved Tokyo University of Foreign Studies. Kursene blir fylt opp umiddelbart, skriver finske Yle. Yamakawa mener mange er interessert i Norden og urfolk, og for henne var det nærheten til naturen som vekket oppmerksomhet. Da hun studerte ved Samisk høgskole, møtte hun mange som var overrasket over at hun snakket samisk, men ikke norsk, forteller hun til Yle.

VERDEN

Universiteter angripes i krig

■ Angrep på universitetsbygninger i kriger det siste året beskrives som en «foruroligende trend» av Scholars at Risk-nettverket, som oppfordrer til styrking av forbudet mot å bruke universiteter og skoler til krig og å målrette angrep mot dem. Det kommer fram i årets Free to Think-rapport. Alle de 18 universitetene på Gaza-stripen er ødelagt i krigen, og Russland har brukt droner til å angripe universiteter så langt vest som Lviv i Ukraina. I Sudan er over 100 universiteter skadet eller ødelagt etter halvannet år med krig. Samlet finner rapporten 391 angrep på forskere, studenter og institusjoner i 51 land.

FOTO: SHUTTERSTOCK

ARGENTINA

Presidentveto mot redningspakke

■ Et forslag om å øke finansieringen til offentlige universiteter var ferdig vedtatt i begge kamre i den argentinske kongressen da president Javier Milei (bildet) la ned veto. Det skjedde bare timer etter at store folkemengder over hele landet hadde tatt til gatene til støtte for høyere tdanning, melder Buenos Aires Times. Vedtaket inkluderte høyere lønn til universitetsansatte, men blir nå sendt tilbake til kongressen.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

DANMARK

Reform kan bli endret

■ I fjor vedtok Folketinget en stor reform for kortere og mer arbeidslivsrettede mastergrader. Men utvalget som fikk i oppgave å konkretisere reformen, mener det er umulig å oppnå målet om at 20 prosent av mastergradene skal ha praksis i næringslivet. Nå åpner politikerne bak reformen for å endre rammene. Dette ifølge danske Forskerforum, som også skriver at det er bemerkelsesverdig fordi ramme hittil har virket udiskutable.

SVERIGE

Ikke største satsing noensinne

■ Da det svenske forskningsbudsjettet ble lagt fram, presenterte regjeringen det som den største forsknings-satsingen noensinne. Nå har Riksdagens utredningstjeneste undersøkt tallene og kommet til at det bare er den største satsingen i rene kroner. Hvis man regner med inflasjon, altså realverdi, er det derimot den fjerde største satsingen i løpet av 2000-tallet, skriver Universitetsläraren. Størst var satsingen i 2008, da det ble satt av 17,4 milliarder svenske kroner i dagens kroneverdi, mot årets forslag på 14,5 milliarder. Forskningsbudsjettene presenteres hvert fjerde år.

NAMIBIA

Studenter mot politikkforbud

■ I april innførte UNAM, Universitetet i Namibia, et landsdekkende forbud mot politisk aktivisme på campus, skriver The Namibian. Årsaken er at universitetet er registrert som valglokale, og der skal det ikke drives politikk. Nå protesterer den nasjonale studentorganisasjonen Nanso, som mener at studenter bør få møte ulike politiske oppfatninger på campus, gjennom både studentpolitikk og studentlag av politiske partier.

The People's Story Museum i Edinburgh viser blant annet fram arbeiderklassens liv, men er for tiden stengt for å spare kommunale midler.

FOTO: ROCK DRUM / CC

LOKALE MUSEER STENGES

Mellom 2010 og 2020 har lokale myndigheter redusert støtten til museer med 27 prosent, skriver The Guardian. Disse tilskuddene er ofte ryggraden i museer som viser fram lokalhistorie, og som nå får kortere åpningstider og færre ansatte. På toppen kommer konsekvenser av pandemien og dagens høye priser. I Edinburgh er The People's Story Museum, om byens arbeiderhistorie, nylig stengt uten forvarsel fordi byrådet skal spare penger. De store museene i London får fortsatt store statlige overføringer.

FOTO: ANTOINE SCHILLER/UNSPASH

EUROPA

Debatt om forsvarsforskning

■ EUs rammeprogram for forskning skal utelukkende være for sivile prosjekter, mens forsvarsforskning får andre midler. Men i planleggingen av FP10, etterfølgeren til det nåværende rammeprogrammet Horisont Europa, foreslår EU-kommisjonen å åpne for flerbruksprosjekter, altså forskningsprosjekter som kan ha militær nytte. Flertallet av høringsvarene fra universiteter til kommisjonen motsetter seg dette, mens myndigheter og næringsliv er mer positive, skriver Science Business. Mange forskningsinstitusjoner er imot fordi de mener det kan gjøre internasjonale samarbeid vanskeligere, men NTNU er blant de som mener det kan være verd å utforske.

VERDEN

Verdens beste

■ For niende år på rad troner Oxford i Storbritannia øverst på listen til Times Higher Education over de beste universitetene i verden. USA har fortsatt flere toppuniversiteter enn noe annet land, 23 av de 50 øverste, men fortsetter sin fallende trend. På listen over de største forskningsnasjonene klatrer Kina stadig oppover i kvalitet, og er nå nummer fem på listen. Brasil, Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater er nykommere på topp 200-listen.

Universitetet i Oxford.
Foto: Samuel Isaacs/Unsplash

Forskere bør være en motstemme mot teknologitunge fremtidsvisjoner, mener vitenskapsteoretiker Kjetil Rommetveit.

🗨️ | SAMTALE MED BÅR STENVIK | FOTO: ERIK NORRUD

Store forventninger

Mange akademikere er forsiktige med å ytre seg om kontroversielle saker i mediene. I alle fall utover akkurat det de selv har forsket på. Kjetil Rommetveit¹ virker ikke som han er så skvetten – han har ytret seg om alt fra pandemi-sporing til Fosen-vindmøllene, kunstig intelligens, strømsystemet og scenarier om russisk påvirkning. Et bredt utvalg kontroversielle saker som på overflaten virker svært ulike. Men fellestrekket er nettopp at disse problemene er komplekse, og at de er gjenstand for digital endring og påvirkning. I tillegg er dette felter der ulike former for akademisk kunnskap havner i dragkamp – med hverandre, med politiske mål og med teknologiske drivkrefter.

Rommetveits felt er vitenskap og teknologistudier. Han har blant annet forsket på storskala digitale forskningsprosjekter og infrastruktur, særlig i EU. Men «snodig nok», som han sier selv, er dette tverrfaglige feltet generelt litt skeptisk til en del overmodige løfter som gis på tverrfaglighetens og vitenskapens vegne.

– I politiske festtaler eller uttalelser fra universitetspolitikere proklameres tverrfaglighet² ofte som et slags vidundermiddel, mens det i praksis er vanskelig å få til å fungere. Ta for eksempel klimaproblemene. Vi er enige om at vi trenger en energiomstilling, og at vi bør ha grønn teknologi. Men handlingsalternativene fremgår i stor grad av det som noen av mine kollegaer kaller for «sosiotekniske forestillinger» og «løftenes sosiologi»: Løsningen er definert gjennom vitenskap og teknologi, og premissene for politikuttforming rettes mot noe man ønsker å oppnå i fremtiden. Da er det noen perspektiver som passer inn i denne forestillingsverdenen, mens det er andre som ikke gjør det.

– Hvis du skal ha en storskala omstilling, så er det typisk ingeniøren og planleggerens språk som dominerer.

1 Professor ved Senter for vitenskapsteori ved Universitetet i Bergen. Forskningen hans «omhandler vitenskapens og teknologiens offentlige og politiske roller».

2 Han har også selv prøvd å sette tverrfaglighet ut i livet: Rommetveit leder et tverrfaglig masterprogram om bærekraft på Universitetet i Bergen: «Studentene lærer om jus, klimavitenskap, marinbiologi, noen samfunnsvitenskapelige teorier – og så må de da under veiledning prøve å sette sammen ting», sier han.

– Sånn som med vindmøllene på Fosen, der noen hadde gode intensjoner om å skape grønn energi, men glemte å ta hensyn til lokalbefolkningens rettigheter i prosessen?

– Ja, de glemte også miljøvernerne – men særlig den samiske lokalbefolkningen. Hvis du skal ha en storskala omstilling, så er det typisk ingeniøren og planleggerens språk som dominerer. Lokal kunnskap, verdier og praksis er vanskelig å formulere i det styringspråket som brukes i risikoanalyser eller planleggingsdokumenter. I tillegg overses gjerne kvalitative, humanistiske perspektiver og den dømmekraften som blant annet finnes i jussen.

– Og i Fosen-saken kan man vel legge til historisk og antropologisk kunnskap?

– Ja, så det må undersøkes i hvert konkrete tilfelle, man må litt tilbake til den virkelige verden, hvor folk faktisk lever livene sine, i motsetning til samfunnsingeniørenes systemverden.

Rommetveit mener dessuten at kompleksiteten i å gjennomføre store tekniske visjoner svært ofte undervurderes:

– Ta de store ambisjonene vi har nå om å ta i bruk kunstig intelligens i alle offentlige sektorer: trafikksystemer, helsesystemer, strømsystemer og sikkerhetssystemer. For det første får du ganske store tverrfaglige oversettelsesproblemer. Språket til en etiker eller jurist beror på tolkning, men når dette skal kodes inn i digitale systemer, er man nødt til å lage matematiske, entydige kategorier.

– Som å sette tallverdi på ulike menneskeliv – yngre, eldre, mer og mindre produktive?

– Ja, og det blir jo en reduksjon av kompleksiteten i de fleste moralske situasjoner. Dette erkjennes i noen grad, idet man søker å ta med samfunnsvitene, jurister eller etikere i store prosjekter. Men slike bidrag kan vanskelig erstatte reell politisk medvirkning og diskusjon.

En annen utfordring som undervurderes, er implementeringen av KI i organisasjonene, mener Rommetveit.

– Det finnes en visjon om at teknologien skal være arbeidsbesparende, men veldig ofte ender det opp med at du må ha nye folk som skal styre teknologien, og den må innarbeides på nye måter. Så får du leger som sliter med økte rapporteringskrav, nye former for ekspertise kommer inn for å vurdere konsekvenser av roboter og e-helse, og dessuten kommer nye former for risikovurdering og styring av kunstig intelligens.

– Litt som da innføringen av e-post lovet økt effektivitet, men endte opp som et tidssluk i mange organisasjoner?

– Det er et godt eksempel.

– Du har forsket på norske strømbrukeres opplevelser. Har slik teknisk infrastruktur også tverrfaglige utfordringer innebygd?

– Når alle norske husstander nå har fått smarte strømmålere installert, har det et sted i prosessen skjedd en risikovurdering av ditt personvern. Moralske standarder bygges inn i digital infrastruktur, etter idealer om

– Premisset er at «tverrfaglighet» ikke er noe som allerede foreligger, men noe vi må skape, sier Kjetil Rommetveit om sitt eget tverrfaglige bærekraft-program i Bergen.

personvern, ansvarlig bruk, etterrettelighet og transparens. Utvikling av slike etiske standarder synes nødvendig og riktig, men kan også fungere som forsøk på å imøtekomme kritikk. Man sier at «vi har tatt det med i betraktningen allerede, vi har gjort risikovurderinger, og vurdert mulig påvirkning på personvernet ditt». Dermed blir de funksjonene som tidligere har blitt håndtert av institusjoner, delvis overført til teknisk infrastruktur. Dette er «tause» strukturer, som legger føringer for hva både borgere og politikere kan forstå noe av.³

– Er det et problem?

– Du husker kanskje at forfatteren Jan Kjærstad skrev en kronikk i Aftenposten⁴ om strømsystemet og prissetting? «Jeg forstår ingenting lenger», sa han, og spurte om Jonas Gahr Støre kunne forklare. Slik frustrasjon er også et gjennomgangstema i våre undersøkelser blant strømforbrukere i Bergen i forbindelse med digitaliseringen av strømmettet. Systemet blir mer og mer komplisert, fordi flere aktører skal hekte seg på: fornybarprodusenter, men også leverandører av tjenester for å spare strøm, selgere av elektriske produkter og andre tredjeparter. Mellom borgeren og politikeren har du fått et system som er så komplekst at det lever sitt eget liv.

– Dette sender mine tanker til finanskrisa i 2008, som kom av et system med avanserte finansielle instrumenter som ingen forsto rekkevidden av, kanskje ikke en gang den lille gruppen mennesker som gjorde seg rike på dem?

– Det er så klart ikke akkurat det samme, men jeg ser parallellen. Det er noe med det klassiske sosiologiske begrepet «ansvarspulverisering»: Når du har en så komplisert verdikjede, hvordan kan du plassere ansvar hvis noe går galt, i dette nettverket av aktører?

– Så som samfunn bytter vi ut ansvarlighet i håp om å få igjen verdien i form av effektivisering?

– Rasjoalet er jo at ting gjøres mer effektivt når de håndteres i en større skala. Sannsynligvis var det bra å integrere strømsystemet med Danmark, Sverige og Finland, men så er det jo flere som sier at vi ikke skulle bygget kablene til kontinentet, vi skulle stoppet et eller annet sted. Og det samme gjelder kanskje hele kompleksifiseringen av kraftsystemet. Statkraft vokser frem som en slags stat i staten, og selv Støre vet ikke riktig hva de holder på med. Politikerne er i stor grad prisgitt den tekniske ekspertisen.

– Hvordan merkes dette for folk flest?

– Når jeg har intervjuet fokusgrupper, har jeg hørt gjennomgående historier som: «Jeg har ikke bedt om disse vindmøllene som står i nabolaget, og dessuten så blir strømmen bare dyrere.» Vi lever i et samfunn som har vært gjennomtrengt av en forestilling om fremskritt. Vi skal optimalisere og effektivisere, men i økende grad føler ikke folk at det kommer dem til gode. Det fremstår som en fremmedgjøring fra institusjonene.

– Det høres ut som en historie om manglende tillit, men til hvem?

– Det er vel mistillit mot elitene, eller mot eksperter. Eller kanskje like mye mot institusjonene.

– Inkludert vitenskapen?

– Ikke nødvendigvis mot vitenskapen. Ta for eksempel folk som prøver å undergrave klimavitenskapen. De snakker ikke om skapelsesberetningen eller mystiske krefter, de fremsetter «alternative

– Vi trenger en kritisk debatt om hva som bør automatiseres, og hvordan.

3 Innen norske teknologistudier skrev Francis Sejersted allerede sent på 1990-tallet om denne bekymringen for «teknologideterminisme» og at markedene og teknologien spiser seg inn på politikkenes områder, fremhever Rommetveit.

4 «Skal strømprisene bli Arbeiderpartiets undergang?», Aftenposten, 10.01.2023.

fakta» og snakker i et vitenskapelig språk. Mistilliten er rettet mer mot institusjonene som vitenskap og teknologi inngår i.

– Hva kan forskere gjøre for å bedre tilliten?

– Mye av det som jeg og mine kollegaer ved Senter for vitenskapsteori har drevet med, har vært forsøk på å få til økt offentlig deltaking i beslutninger som har med vitenskap og teknologi å gjøre. Et godt eksempel er noen forskere fra Oslomet som under Fosen-saken satte opp «Elsa Laula Renbergs Institutt»⁵ for å formidle mellom ulike aktører og bidra med forskningsbaserte perspektiver inn mot beslutningstaking. De identifiserte spesifikt «maktfordeling» og demokrati som del av sitt oppdrag. Forskere kan altså fungere som moderatorer og tilretteleggere. De kan også gå mer kritisk til verks og etablere mot-perspektiver der hvor mektige aktører har blitt enerådende. Et eksempel her er marinbiologers opprop mot utvinning av mineraler fra dyphavet utenfor Norskekysten, noe som utgjør en høyst nødvendig korreks til staten og utviklerne.

– Hva med idealer om nøytralitet og objektivitet?

– Selv aktivistiske forskere må holdes ansvarlig overfor et fagfelleskap og må kunne begrunne sine standpunkter via mer eller mindre aksepterte begreper, teorier og funn. Sånn holdes de til ansvar og beholder legitimitet selv i konfliktfylte spørsmål. Samtidig bidrar de til at kunnskapsbasen endres og «flytter på seg» i møte med

5 Et mobilt institutt som «dukker opp der det trengs» og er oppkalt etter den samiske organisasjonsbyggeren, reindriftssamen og jordmoren Elsa Laula Renberg. Hun var blant annet sentral i arbeidet med det første samiske landsmøtet i 1917, med samer fra Norge og Sverige, Nord-Sápmi og Sør-Sápmi.

– Vitenskap og teknologi inngår i stadig sterkere grad i politisk makt, og blir en definerende faktor for politikktutforming, sier Kjetil Rommetveit.

nye utfordringer. Jeg har sammen med kollegaer beskrevet denne dynamikken gjennom et begrep om «epistemiske nettverk».

– **Handler dette også om hvem som skal ta plass og definere den store samtalen om samfunnsutviklingen?**

– Ja, det er noen folk – typisk sånne TED-talk-visjonære – som har blitt bemektiget til å artikulere disse fremtidene som alltid er rett rundt hjørnet. Og makten sentreres rundt noen større forskningsinstitusjoner, store teknologiselskaper, mektige finansaktører, militære institusjoner, som utsier disse mulige fremtidene.

– **Men hva er da alternativene til de store, visjonære, teknologiske løsningene?**

– Det finnes flere eksempler på at folk tar skjeen i egen hånd, med eller utenfor etablerte institusjoner. Som verksteder og digitale plattformer som kan brukes av folk til å lage eller reparere ting. Eller som da familien min bodde i Barcelona, der hadde de noe som heter Centro Civico: et slags samfunnshus der man plasserte de eldre sammen med barna, så de kunne aktivisere og passe på hverandre. Det medførte også mindre reising for foreldrene, fordi de hadde både sine gamle og sine barn på samme sted. Man søker altså å løse flere problemer samtidig, og ser dem ikke isolert.

– **Og det er et lavteknologisk, menneskelig alternativ til ambisjonene om kunstig intelligens og roboter i eldresektoren? Å la menneskene ta seg av hverandre i stedet?**

– Nettopp. Hvis utgangspunktet blir at teknologi alltid skal legge seg oppå og skape disse forbindelsene – da kan det komme i veien for enklere, bedre og kraftigere løsninger. Jeg er på ingen måte imot

teknologi, men vi må rydde unna mye støy for å se verden litt mer sånn som den er.

– **Har du et eksempel på teknologi med mer folkelig forankring, da?**

– Du har *Ushahidi*-plattformen, en mobilplattform som ble brukt til å rapportere vold ved valg i Kenya. En veldig enkel teknologi som gjorde at folk kunne rapportere inn fra mobiltelefonen fra griségrende strøk om forsøk på å stoppe folk fra å komme frem til valglokalet. Ellers har du bruk av sensorer og geolokaliseringsteknologier for å synliggjøre og avdekke miljøproblemer. Et eksempel er målinger av luftforurensning på Danmarks plass i innfartsåren til Bergen, utført av organisasjonen Ren luft Danmarks plass.

– **Det minner meg om at en av de mest vellykkete og nyttige plattformene på internett er Wikipedia, som er drevet av menneskelig initiativ – og ikke algoritmestyrte, som Instagram og YouTube.**

– Ja. Eller internett i seg selv. Det er jo i utgangspunktet et mirakel av menneskelig kreativitet.

– **Fellestrekkene for de løsningene du nevner nå, er at de ikke er automatiserte og «smarte», slik teknologene drømmer om, men at de hviler mye på allmennmenneskelig initiativ og dømmekraft?**

– Jeg er ikke i prinsippet imot automatisering, særlig ikke dersom det medfører mindre arbeid og økt felles velferd. Men vi trenger en kritisk debatt om hva som bør automatiseres, og hvordan. Alternativet er at vi begrenser det politiske handlingsrommet og den praktiske virkelighetsorienteringen som folk trenger. I områder som helsevesenet eller offentlig forvaltning må det være rom igjen for det menneskelige skjønnnet for å skape løsninger, vi kan ikke bare gi kontrollen til de store plattformene som styrer maskinene. ●

HANSEN, JENSEN, OLSEN

a) Kva for 62 år gammel statsvitar er leiari for Den norske Atlanterhavskomiteé, som stod som vertskap for Jens Stoltenberg då han tidlegare i haust besøkte Noreg som NATO-sjef for siste gong?

- b) Kva for dansk forfattar, journalist og samfunnsdebattant som særleg er kjend for reisebøkene sine, fekk gjennombrøtet med *Jeg har set verden begynde* i 1996?
- c) Kva heiter kreftforskarer som no er rektor ved UiT Noregs arktiske universitet, etter tidlegare å ha hatt same stilling ved Universitetet i Bergen?
- d) Kva for sjukdom har til tider vore kjend som «Hansens sjukdom», eller knytt til «Hansens basill»?
- e) Kva for kvinneleg skøyteløpar (og seinare syklist) tok med sigeren på 3000 meter den einaste norske gullmedaljen under vinter-OL i Lake Placid i 1980?

- a) Kate Hansen Bundt
b) Carsten Jensen
c) Dag Rune Olsen
d) Spedalskheit/lepra (etter Gerhard Armauer Hansen)
e) Bjørg Eva Jensen

EUROPEISKE POLITIKARAR

- a) I kva for land er Aleksander Stubb president?
- b) Enn Peter Pellegrini – kor er han president? (Tips: lenger aust enn Italia.)
- c) Italias kvinnelege statsminister, frå det høgreorienterte partiet Italias brør (Fratelli d'Italia), er blitt ein nøkkelfigur i europeisk politikk. Kva er namnet?

- d) Kva for land har to fyrstar som statsoverhovud: Joan-Enric Vives i Sicilia og Emmanuel Macron?
- e) Kven var Polens statsminister frå 2007 til 2014, sidan president for Det europeiske råd, før han no er tilbake som leiari for den polske regjeringa?

- a) Finland
b) Slovakia
c) Giorgia Meloni
d) Andorra
e) Donald Tusk

STAVANGER

a) Kva heiter næringsparken som ligg på grensa mellom Stavanger, Sandnes og Sola, der ein blant anna finn hovudkvarteret til Equinor?

b) Kva heitte målarer som særleg var kjend for landskapsmotiva sine, deriblant «Torvmyr på Jæren»?

- c) Kva heiter litteraturfestivalen som kvar haust går av stabelen med Sølberget bibliotek og kulturhus som hovudarena?
- d) Kva for kristent trussamfunn som også er kjend som Vennenes samfunn, har ein eigen gravlund på Storhaug?
- e) Det har storma kring Sissel Knutsen Hegdal (biletet) i haust. Kven var forgjengaren hennar som ordførar i byen?

- a) Forus
b) Kitty Kielland
c) Kapittel
d) Kvekarane
e) Karl Nessa Nordtun (Ap), no kunnskapsminister

VENSTRE

- a) Er det flest kvinner eller menn som er venstrehendte?
- b) Kva er eit «ekteskap til venstre hand» – også kjent som morganatisk ekteskap?
- c) Dersom du ser på afrikakartet, kva for land ligg til venstre (altså vest) for Egypt?
- d) Kva for Venstre-legende er dette: stortingsrepresentant i over 30 år, statsminister i fem, og ofte omtalt som parlamentarismens far?

e) Kva tyder det svenske ordet vänsterprassel?

- a) Menn
b) Eit ekteskap mellom to av ulike stand (der verken den parten som er av lågast stand, eller eventuelle barn får rett til arv eller standspriilegium)
c) Libya
d) Johan Sverdrup
e) Utruskap, ekteskapsbrøt

FOTO: DEN NORSKE ATLANTERHAVSKOMITEÉ

FOTO: GOVERNOR.IT, CC BY 3.0

FOTO: TERJE BENDIKSRY / NTB

Neste pandemi må varsles i tide

Når farlige mikrober blir oppdaget i vann, må myndighetene raskt få beskjed. Adriana Krolicka forsker på hvordan slike varslinger kan bli bedre.

Adriana Krolicka leder den norske delen av EU-forskningsprosjektet ODIN, som skal finne ut hvordan myndighetene kan reagere mye raskere enn i dag når farlige mikrober blir oppdaget i vann. Vertsinstitusjonen er NORCE Marine Forskningscenter i Mekjarvik, Rogaland.

– **Hva slags forsker er du?**

– Jeg er mikrobiolog og jobber med miljøprøver.

– **Hva går forskningen din ut på akkurat nå?**

– I forlengelsen av covid-19 har vi flere pågående epidemier med lite oppmerksomhet, hvor noe virkelig farlig kan dukke opp. Ved hjelp av såkalt metagenomikk forsøker jeg å gjøre store mengder DNA-data lettere å tolke, slik at det går raskere å rapportere om funn. De nye metodene, eller protokollene for varsling, må kunne brukes på mobile laboratorier som henter feltprøver i Afrika.

– **Dere tar prøver av avløpsvann i flere land. Har du gjort noen funn som gir grunn til bekymring?**

– Ja, vi har oppdaget en svært farlig bakterie i Afrika, og vi har gjort et overraskende funn av en annen farlig bakterie i Norge. Vi følger sporene etter mikroorganismer og kommuniserer med helsemyndighetene. Selve rapporteringsmetoden er en del av prosjektet.

– **Du er selv fra Polen og leder en gruppe forskere fra flere nasjoner som driver feltarbeid i Afrika og Norge. Hva er din erfaring med stor spredning i prosjektet?**

– Det booster kreativiteten å ha forskjellige nasjonaliteter med i forskergruppen. Men jeg har brukt tid på hva det er ved mennesker som er kulturelt og

ADRIANA KROLICKA

Medlem av Forskerforbundet ved NORCE Marine Forskningscenter i Mekjarvik

STILLING

Mikrobiolog, forsker II

UTDANNING

Ph.d. i mikrobiologi

nasjonalt betinget, og hva som kan forklares med deres individuelle karakter.

– **Hva er din største drøm som forsker?**

– Fra et egoistisk ståsted er det nok for meg å kunne jobbe på laboratoriet og heve lønn. Hvis du spør hva som er meningsfullt for forskergruppen, så er det nettopp de nye protokollene for pandemivarsling – at de blir enkle, effektive og tilgjengelige for alle.

– **Hvis du kunne formulert ditt neste prosjekt uten innblanding, hva ville det være?**

– Et prosjekt for klimaovervåking med en veldefinert forskningsprosedyre og standard protokoll for konsistent måling i 20 år, eller i hvert fall lengre enn et tre- til femårig forskningsprosjekt og nok til å ta ny kunnskap i bruk.

– **Hvordan samler du energi og motiverer deg for å yte ditt beste som forsker?**

– Jeg elsker det jeg gjør, og forsker med lidenskap når jeg kan være med på å løse et problem.

– **Noen faste spørsmål: Hvordan ser kontoret ditt ut?**

– Kontoret er litt kaotisk mens jeg fokuserer på noe, men etterpå prøver jeg alltid å rydde opp i rotet.

– **Hvor tenker du best?**

– Inne på laboratoriet, mens jeg driver på med aktiv forskning. Uten tvil.

– **Noen ord til din ansvarlige statsråd?**

– Det er egentlig EU-kommisjæren, men de norske statsrådene for helse, klima og miljøvern kan få et felles råd: Begynn å kommunisere og stimulere hverandres satsinger, så vil dere få mer ut av forskningsstøtten. Ta vannrenseanlegg når det gjelder sykdomsfremkallende stoffer og antibiotika-resistens: Det som finnes i vannet ved inntaket, er en informasjonskilde på helseområdet, mens det som finnes i avløpsvannet som går ut, er interessant for miljøsektoren.

✦ AV ANDREAS HØY KNUDSEN

Tung psykiatri

En av våre mest kjente rettspsykiatere har skrevet en snakkesalig, men berørende beretning om de aller sykeste.

Tung psykiatri. De to ordene går igjen som et stev gjennom hele Randi Rosenqvists nye bok. Vi finner dem først i tittelen, «Mitt liv, mitt fag: tung psykiatri». Siden dukker de jevnt og trutt opp gjennom teksten, stort sett som et litt merkelig appendiks til en utlegning av noe slag.

Som her: «Senere ble han flyttet over til et psykiatrisk sykehus med langtidspasienter i Oslo sentrum. Tung psykiatri.»

Over tretti ganger dukker det opp, dette lille stevet, og det både irriterer og engasjerer. Ganske snart blir disse blandete følelsene symptomatiske for mye av opplevelsen av dette selvutnevnte kampskriftet. Rosenqvist, landets kanskje mest profilerte rettspsykiater, har nemlig skrevet en bok som gjør nettopp det, altså både irriterer og engasjerer.

For å ta det irriterende først: Denne boka burde vært bedre redigert. Til tider er det som å lese førsteutkastet til noe som er på vei til å bli et godt manus, men der kilde-materialet ikke er godt nok prosessert. Som leser føler jeg meg stadig lurert ut i en henge-myr av informasjon jeg ikke vet hva jeg skal bruke til, og det virker ikke som forfatteren selv heller helt vet det. Hastige utlegninger av psykiatriens historie blandes med rede-gjørelser av diagnosekriterier, gjengivelser av ulike offentlige utredninger og rapporter gjennom tiårene og forfatterens anekdoter fra et langt yrkesliv. Det blir en strøm av ord, men med liten plass til tankevirksomhet for både den som skriver, og den som leser.

Men vær tålmodig, menneske! Vel hundre sider ut i boka begynner jeg endelig å kjenne fast grunn under føttene. Og det er ikke så rart, for det er nå Rosenqvist har kommet til det som virkelig er hennes fagfelt: de «farligste kriminelle og mest

RANDI ROSENQVIST
Mitt liv, mitt fag: tung psykiatri.
Sviket mot de sykeste
 Kagge, 2024
 255 sider
 Veil. pris: kr 429

uforutsigbare psykiatriske pasienter», som det heter i forlagsomtalen. Her blir det engasjerende, her får den personlige innfallsvinkelen verdi, og her blir det også for alvor «tung psykiatri». Det vil i all hovedsak si at det handler om pasienter med vedvarende psykose og eventuelt også et kompliserende rusproblem.

Rosenqvist er i dag pensjonist, men har tidligere jobbet ved de største sykehusene. Fra 2011 til 2021 var hun ansatt i kriminalomsorgen, hvor hun blant annet hadde ansvaret for å observere terrordømte Anders Behring Breivik. Det var kanskje da hun for alvor ble et ansikt for den jevne nordmann. Men som hun selv skriver: «Jeg har vært mer bekymret for kvaliteten på utredningene av de 'vanlige' siktede i 'vanlige' saker enn for de mer spektakulære sakene.» Og aller mest bekymret er hun for alle de alvorlig syke som ikke har tydd til vold – ennå.

I 1960 fantes det 18 000 senger i psykiatrien i Norge. I 2021 er det ifølge Rosenqvist 3604 senger. I dag er ambisjonen at psykiatriske pasienter i all hovedsak skal bo hjemme i kommunene. Det fungerer ikke, mener Rosenqvist. Hun er opptatt av at vi ikke skal tenke at de sykeste trenger alt det samme som friske trenger. De syke trenger noe *annet*. Dette andre er kanskje en langtidsplass på en institusjon, og de trenger kanskje også mindre ansvar for seg selv og mer kontroll, mer tvang, rett og slett.

Samtidig som de regionale langtidsinstitusjonene har blitt bygget ned, har det da også vært en stor økning i antall pasienter som er dømt til tvungent psykisk helsevern. I 2002, det første året en ny lov gjorde en slik dom mulig, var det 15 personer som fikk en slik dom. I 2023 var det 368, og kurven stiger.

Det er nå vi virkelig snakker om «tung psykiatri», det vil si pasienter som trenger mange års sammenhengende behandling. Målet er ikke nødvendigvis at de skal bli bedre, for det er det ikke sikkert de blir. Men de må ikke bli verre. Problemet er bare, mener Rosenqvist, at stadig flere dømte pasienter fortrenger pasienter som ikke (ennå) har begått alvorlig kriminalitet.

Dette er en bok skrevet med mye omsorg for de virkelig syke. Vanligvis er det fortvilte pårørende eller hjelpeapparatet vi hører fra, eller når det går virkelig galt: ofre for vold begått av alvorlig syke personer. Rosenqvist har derimot all oppmerksomhet på pasientene. Hun henter fram konkrete, anonymiserte fortellinger, som kanskje ikke nødvendigvis er representative for «gruppen», men det er også noe av poenget, virker det som. Slik får hun vist fram at alle har ulike behov, for heller ikke i det psykiatriske behandlingstilbudet er det slik at one size fits all.

Om boka slår hardt nok til å kunne kalles et kampskrift, er nok mer tvilsomt. Til det blir det for mye umotivert prat. Men som en personlig beretning fra et yrkesliv blant de aller sykeste er dette medrivende lesning, særlig om man kommer forbi de første fire kapitlene.

AV SIRI LINDSTAD

«Men vær tålmodig, menneske!
 Vel hundre sider ut i boka begynner
 jeg endelig å kjenne fast grunn
 under føttene.»

Selvhjelpsbok for diskusjonslystne

Hva betyr det å være saklig? Selv en spesialist som Einar Duenger Bøhn kan bomme her.

EINAR DUENGER BØHN

Kunsten å tenke sammen. Elementær logisk tenkning

Cappelen Damm Akademisk, 2024

96 sider

Veil. pris: kr 249

Modus ponens er navnet på et argument med en form som garanterer for logisk gyldighet. Det ser slik ut: Hvis A, så B. A, derfor B. Eller vi kan skrive det med ord:

Hvis kunnskap om argumentasjon og logikk spres, bedres diskusjonsmiljøet i landet. Professor i filosofi Einar Duenger Bøhn sprer slik kunnskap i *Kunsten å tenke sammen*. Og dermed har vi konklusjonen: Diskusjonsmiljøet bedres i landet.

Dette er altså logisk gyldig, men om det er sant, det som står der, er en annen sak. Det avhenger av innholdet i premissene, om hvorvidt påstandene stemmer overens med virkeligheten. Bøhn ønsker seg «et endelig svar om hva virkeligheten egentlig består i». «Jeg vil vite sannheten», skriver han på første side. Så det er dit boka skal, til sannheten, og den finner vi ifølge forfatteren «best gjennom en god diskusjon med andre». Bokas formål er å vise reglene for «en god diskusjon, som innebærer god argumentasjon og god kritikk». Reglene og poengene sine henter han fra vitenskapsfilosofi og ikke minst logikk, som vil si fra områder som søker å fremme saklig og overbevisende tenkning. Fornuftet er altavgjørende her.

Bøhn skriver friskt og lett om et stoff som en gang var ex.phil.-pensum, men som i mindre grad er det nå. Han baker det inn i en fortelling, slik at det blir artig å følge med. Han skriver om deduksjon, induksjon og abjeksjon, om a priori, a posteriori og Arne Næss' legendariske tegntrekant. Man må skjerpe seg, mener Bøhn, for kun slik klarer man å holde seg stringent og klar og å unngå krangler, personangrep og endeløse metadiskusjoner. Men er han helt klar selv?

I sine eksempler trekker han oss inn i debatter omkring kjønn og innvandring. Det er klargjørende og på sin plass. Så kommer han med en fortelling om å fylle i feil tank på bobilen, og selv om det er fornøydig å lese om, er det vel ikke helt saklig. For nå er vi over i en annen kategori, en som handler om fakta og ikke meninger (meningsdiskusjoner baserer seg selvsagt også på fakta, men avgjøres ikke på samme måte som virkemåten til en bil). Enda en kategori støter vi på her. Helt i begynnelsen av boka ytrer Bøhn et dyptfølt ønske om å vite «hvordan barna mine egentlig har det» – og dermed er vi

«Bøhn skriver friskt og lett om et stoff som en gang var ex. phil.-pensum, men som i mindre grad er det nå.»

innenfor området eksistens. Det er et diffust område, hvor følelser har en viktig plass, ja, hele anslaget for denne boka sitrer jo av følelser: «Jeg vil vite sannheten», skriver Bøhn.

Virkeligheten er noe man kan stå med lomelykt og lyse på, tenker Bøhn seg, og dess flere lys, dess bedre. Bildet hans forutsetter at man kan distansere seg fra det man undersøker. Men man kan nødvendigvis ikke det, viser han selv, siden virkeligheten er noe som angår oss så dypt. Dette viktige poenget klarer han ikke å bringe inn i utlegningene sine, og derfor blir teksten innimellom litt banal. Og hvem er den da for? Alt kan ikke styres av regler og et ønske om oversikt og ryddighet, som om vi er i en militærleir. Vi er jo også i noe ukjent, som gjør oss sårbare, og hvordan møter vi hverandre da? Det skriver han ikke om, bortsett fra å si at vi skal være velvillige i vår fortolkning av andre. Men hvordan kommer vi oss dit? Uten også å trekke inn etikken?

Logikken holder i argumentet innledningsvis, men helt sant er det nok ikke.

AV AASNE JORDHEIM

Grundig om jernalderen

Ingrid Ystgaards bok om jernalderen gir en rik innføring både i perioden og i arkeologien som forskningsfelt.

INGRID YSTGAARD

En kort introduksjon til jernalderen i Norge

Cappelen Damm Akademisk

284 sider

Veil. pris: kr 369

En kort introduksjon til jernalderen (500 f.Kr. til ca. 750 e.Kr.) er del av en serie fra Cappelen Damm Akademisk. Boka gir en innføring i perioden og i arkeologi som forskningsfelt. Gjennom en tematisk framfor en kronologisk tilnærming kommer bredden i jernalderforskninga tydelig fram. Temaene hektes på historiker Fernand Braudels rammeverk for studier av kulturelle strukturer og kulturelle endringer, på lange, mellomlange og korte bølgelengder.

Da Ingrid Ystgaard, førsteamanuensis i arkeologi ved Institutt for historiske og klassiske studier ved NTNU, fikk spørsmålet om å skrive en kort introduksjon til jernalderen, mente hun det var umulig. Perioden strekker seg over mer enn tusen år, og kildetilfanget er begrensa og mangelfullt. Noe i henne må likevel ha ment at det var mulig, for hun svarte ja. Det er jeg glad for.

Temainndelinga synliggjør hvor fruktbar den tverrfaglige tilnærminga til jernalderen er. Grepet er ikke kun noe Ystgaard bruker, men en del av utviklinga arkeologisk forskning har. «Ved de tidligste utgravningene av graver var man mest opptatt av selve grava og gjenstandene som kunne finnes der. De få gangene det blir gitt tillatelse til å grave ut en grav fra jernalder i dag, retter man som regel oppmerksomheten mot å forstå mer av hvordan grava er bygd opp, hva den kan fortelle om begravelsesritualet og hvordan grava kan ha vært et helligt sted som kan ha vært i bruk til flere begravelser og

andre ritualer over lang tid.» Her ser vi hvor viktig fagdisipliner som religionshistorie og sosialantropologi kan være for å utvide forståelsen av funn og kilder.

Forfatteren holder oversikt over mange fagdisipliner. Hun skriver med stor selvfølghet om versemål og kunsthistorie og henviser til litterære kilder. Gjennomgående kryssreferanser binder de ulike delene sammen, og kunnskapen om jernalderen utvides. For eksempel skriver hun i begynnelsen av boka om inhumasjonsgrover, altså skikken med å grave ned hele lik med utstyr. Seinere kommer hun tilbake til inhumasjonsgrovene under temaet «Håndverk, kunst og kunnskap». Da hektes gravskikker på draktskikker. Dermed kan forskerne si noe om alt fra maktstrukturer til håndverksteknikker.

«Akkurat sånn kan en kort introduksjon til et historisk tema være.»

Samtidig som arkeologiens utvikling blir synlig gjennom tverrfaglig tilnærming og ny teknologi, er Ystgaard tydelig på hvilke begrensninger forskninga har. Den kritiske tilnærminga gir en form for drøfting dette stoffet krever, noe som styrker bokas etos og har en pedagogisk virkning.

Boka er retta mot studenter og et allment publikum. Studentene skal oppdras til kritisk tenkning, og må kanskje minnes på det opplagte: «Folk som levde i jernalderen, hadde ingen idé om at de levde i jernalderen.» Bortsett fra irriterende anglismer som denne er bokas pedagogiske oppbygning gagnlig for alle lesere. Det at hvert kapittel starter med en begrepsavklaring og en kort oppsummering og avsluttes med å peke mot neste kapittel, gir boka en særlig rytme til å fordøye og lære.

Ystgaards oppdrag var ikke umulig. Hun har elegant vist vei gjennom jernalderen i Norge, på en tverrfaglig, undrende og drøftende måte. Boka gir ikke uttømmende svar, men åpner for videre forskning og utforskning. Akkurat sånn kan en kort introduksjon til et historisk tema være.

AV AGNETHA THORMODSDATTER

Samene som offer og aktør

En velskrevet historiebok med fokus på politiske strukturer, både i og utenfor storsamfunnet

MIKKEL BERG-NORDLIE

En kort introduksjon til samenes historie

Cappelen Damm Akademisk, 2024

230 sider

Veil. pris: kr 329

Mikkel Berg-Nordlie er historiker og seniorforsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning. Forfatteren gir et overblikk over samenes historie noen tusen år bakover i tid, men med hovedvekt på de siste hundre. At bokens temaer er aktuelle, kan synliggjøres slik: Midt i september i år utlyste Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet en konkurranse om forskning på «kjønns- og seksualitetsmangfold i samiske samfunn i Norge». Eksempelen, som aktiviserer minoritetssaken langs flere akser, fikk forutsigbare reaksjoner. Representanter fra norsk politisk høyreside stilte spørsmålet om vi virkelig har råd til å gjøre dette «akkurat nå». Saken belyser bokens omdreiningspunkt: Samer og nordmenn er hverandres «nære fremmede», der storsamfunnet gjennom århundrer har vekslet mellom å utelukke og inkludere, både med vold og med velvilje, mens det samiske samfunn har vekslet mellom aksept og motstand mot og i storsamfunnet.

Dette motsetningsfylte er del av forfatterens refleksjon over eget prosjekt: «Hvordan skrive ei historie om samene?» «Når du skriver samisk historie, har du altså den utaknemlige oppgaven at du må få fram både undertrykkelsen, den radikale motstanden og samers benyttelse av systemets handlingsrom.» Skal man for eksempel se «samene» som én størrelse eller som en heterogen gruppe med internt motstridende interesser? De ulike etiske utfordringene som historieskriveren står overfor, balanse-

res godt i en utlegning av både tradisjonelle og nyere historievitenskapelige perspektiver – uten å foretrekke det ene fremfor det andre. Etter min lekmannsoppfatning lykkes forfatteren med å skrive en svært god og oppdatert faglig betraktning om historiefaget i dag.

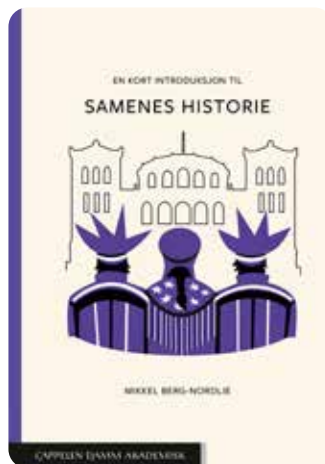
Berg-Nordlies bok kunne vært kalt en introduksjon til samenes politiske historie. Tematikken er konsentrert om organisasjonsliv, næringsinteresser, maktstrukturer og lovverk – der politiske enkeltaktører, samlende (og splittende) organisasjoner og spontane bevegelser er protagonister. Det er dette presise fokuset som gir boken en plass – selv om den overlapper med det store tobindsverket om samenes historie som jeg har anmeldt her i Forskerforum tidligere.

«Berg-Nordlies bok kunne vært kalt en introduksjon til samenes politiske historie.»

«Det sies iblant at historikere må vokte seg for ikke å skrive samisk historie som ei rein lidelseshistorie, men det er litt vanskelig å ta for seg 1800-tallets forhold mellom samer, kirke og vitenskap uten at det blir litt mørkt», skriver forfatteren. Boken er tidvis ganske grim lesning: Storsamfunnets maktgrep gjennom historien – å få samiske barn «satt ut blant nordmenn», den vitenskapelige rasismens skallemålinger, at samene egentlig ikke hadde krav på landskapet de bodde i, at de måtte påtvinges et annet språk og kultur, at de drev med konspiratoriske aktiviteter som agenter for en annen stat – er alle lett gjenkjennelige som totalitære maktgrep, dagsaktuelle i global skala.

Boken fremstiller ikke samene ensidig som ofre, men gir like stor oppmerksomhet til samenes politiske agens på utsiden og innsiden av storsamfunnet. Viktige seire og såre tap – både i lowerket og i samfunnslivet – skildres gjennom en god og sammenhengende fortelling helt frem til Fosen-saken og offentliggjøringen av Sannhets- og forsoningskomisjonens rapport. Gjennom de to sakene viser forfatteren det tvetydige forholdet mellom to «nære fremmede».

AV KJETIL VIKENE

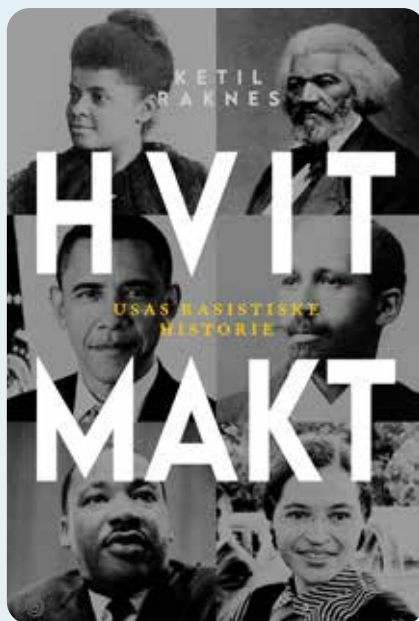
Hvordan kunne Trump bli valgt?

Ketil Raknes skrev denne boken for å finne ut hvorfor. Den gir et godt og sammenhengende narrativ og et delvis svar.

USA har, som Ketil Raknes påpeker i *Hvit makt: USAs rasistiske historie*, bare vært et demokrati i under en generasjon. Før den tid levde store deler av befolkningen i en voldelig apartheidstat. Raknes skrev denne boken for å sortere ut for seg selv hvordan han kunne ha vært så naiv å tro at valget av Obama ville være slutten på USAs rasistiske historie. Trumps valgseier er mindre overraskende dersom man regner USAs tid som fullverdig demokrati fra 1965 i stedet for fra 1776.

Historien Raknes forteller, er fokusert gjennom fire figurer: Først møter vi Frederick Douglass, som begynte livet i slaveri og ble en av USAs mest kjente anti-slaveriforkjempere, og som spurte så effektivt: Hvilken bruk har slaven for 4. juli? («What, to the Slave, is the Fourth of July?», Douglass, 1854). I del to er historien fokusert gjennom W.E.B. Du Bois, sosiologen som i 1903 skrev frem hvordan det følte å ha en dobbel bevissthet, et konstant selv-observerende blikk – å se seg selv utenfra og innenfra på en gang, som amerikaner og som svart amerikaner, i et land der svart ikke var fullverdig amerikaner, verken juridisk eller kulturelt. Så gjenforteller Raknes historien om Martin Luther King, borgerrettighetskampens unge leder og martyr, som i ettertid er blitt fremstilt som en samlende figur, men som FBI anså som en av USAs «farligste svarte». Til slutt møter vi USA gjennom Barack Obama, presidenten som da likevel ikke signaliserte et håp om et post-rasistisk Amerika.

Dette grepet er effektivt for å få fortalt en historie som lett kunne ha flytt ut. Hvordan gjenfortelle hele USAs historie fra et annet perspektiv – med rasismen som fokuserende objektiv – på 200 sider? Dette er en voldelig og genuint grusom historie. Men Raknes får rom til å nevne alt som hører med av medisinske eksperimenter, bombing, lynsjinger, mord, voldtekter og masakre, ideologisk omskriving av historien og rasistisk bruk av rettsapparatet: hele bakteppet for dagens nærsynte diskusjoner om hvorvidt man skal fjerne statuer (eller, som Alabama, gjøre det ulovlig å fjerne statuer), hvorvidt et militarisert politi er riktig instans

KETIL RAKNES
Hvit makt: USAs rasistiske historie
Kagge forlag, 2024
207 sider
Veil. pris: kr. 429

til å bedrive samfunnskontakt, eller hvorvidt det er riktig eller ikke å gi hvite tenåringer «dårlig samvittighet» ved å få dem til å lese bøker skrevet om denne historien.

Raknes plasserer seg selv som leserens stedfortreder – vi er sammen om å skulle forstå «dette rare landet». Dette har lang tradisjon i norsk skrijving om Amerika og har både fordeler og ulemper. Fordelen er at det er lett for Raknes, både som tidligere kommunikasjonseksperter og som tidligere

«Dersom noen lurer på hvilken innvirkning strukturell rasisme har i amerikansk samfunnsliv, så finner de svaret her inne.»

«USA-ekspert», å se for seg hva en norsk leser trenger å få forklart. Ulempen kan være at «USAs rasistiske historie» blir noe utenfor og uten kobling til Europas rasistiske historie, at rasisme er noe vi plasserer der borte, på den andre siden av Atlanteren.

Innledningene man kan ha mot denne boken, vokser dermed interessant nok ut av de samme grepene som gjør at den fungerer som en lettest introduksjon. Å skape en slik strømlinjeformet historie, som likevel har med seg både oppdatert forskning og alt av viktig kildemateriale (som Raknes virkelig har fått til), gjør at man må ignorere alt som faller utenfor strømlinjene. For det første er dette en bok som handler om USAs lange historie med rasisme mot svarte. Det gjør at overgrep mot andre grupper, som folkemordet på den amerikanske urbefolkningen – den andre store grunnlagssynden i USAs historie – forsvinner fra begrepet «hvit makt». Det er også ironisk at bokens omslagsillustrasjon til en viss grad undergraver Raknes' eget narrative grep. Noen i forlaget har oppdaget at Douglass, Du Bois, King og Obama alle er menn, så de har satt inn bilder av journalisten Ida B. Wells og aktivisten Rosa Parks ved siden av disse fire figurene. Både Wells' og Parks' arbeid mot den hvite overmakten er presentert i boken, men det er de fire mennene som er bokens fokuserende figurer og dermed bokens fokus. Det ser ikke slik ut på forsiden.

Man kan spørre seg om historisk beskrivelse er en årsaksforklaring i seg selv. Raknes ville bruke det å skrive denne boken som en måte å finne ut av hvorfor Trump kunne bli valgt. Dette er en god beskrivelse av historien og av situasjonen. Er det dermed en forklaring? Det er i alle fall en god sammenstilling av nyere akademisk konsensus om amerikansk historie og den rollen (anti-svart) rasisme har spilt i amerikansk historie og i utviklingen av amerikanske samfunnsinstitusjoner. Dersom noen lurer på hvilken innvirkning såkalt «strukturell rasisme» har i amerikansk samfunnsliv, så finner de svaret her inne.

AV IDA JAHR

Når forskning møter forretning

Samarbeidet med en gründerbedrift om et innovasjonsprosjekt bød på mange uforutsette problemer. Forskning tar tid, mens bedriften hadde behov for raske resultater, skriver tre forskere.

AV **METTE SØNDERSKOV**, postdoktor, **ULLA HIGDEM**, professor, begge ved Institutt for organisasjon, ledelse og styring, Høgskolen i Innlandet, og **MARIUS JOHANNESSEN**, førsteamanuensis ved Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap, Universitetet i Sørøst-Norge

Det er store forventninger om at universiteter og høgschooler skal bidra til å finne nye løsninger på komplekse samfunnsutfordringer. Dette skal gjerne skje i samarbeid med andre offentlige organisasjoner og næringslivet. Slike samarbeid kan imidlertid bringe med seg adskillige dilemmaer for alle involverte. Spesielt når forskningens uavhengighet møter næringslivets kommersielle mål, noe vi selv nylig opplevde.

Vi er tre forskere som deltok i et innovasjonsprosjekt med en norsk minigründerbedrift. Målet var å utvikle et konsept med tilhørende teknologiske verktøy, blant annet i form av en mobilapplikasjon, for å styrke demokratideltakelse og medborgerskap blant unge i Norge. Appen skulle brukes til å skape mer dialog mellom innbyggere og beslutningstakere. Et pilotprosjekt hadde vist lovende resultater, og i 2020 fikk bedriften finansiering fra Norges forskningsråd til å gjennomføre et innovasjonsprosjekt i næringslivet.

Vi forskere skulle utforske i hvilken grad konseptet faktisk ville kunne styrke demokratiet, samt avdekke eventuelle barrierer. Konseptet skulle testes ut i samarbeid med kommunestyre og ungdomsråd i fem kommuner og sammen med elevråd på fem skoler.

Kritisk forskning vs. kommersielle behov

Det spesielle med prosjektet var at det overordnede målet var å styrke demokratiet, samtidig som forskningens resultater også skulle anvendes i forretningsøyemed. Vi var derfor

fra starten av klar over at prosjektet innebar spenninger mellom «kritisk forskning» og gründerbedriftens «behov for gode resultater».

For en gründerbedrift er det selvfølgelig viktig at markedet vil kjøpe det som utvikles. Bedriften selv mente at sentrale myndigheter nok ville være villige til å kjøpe opp eller samarbeide med dem, hvis de bare lyktes med konseptet.

Vi erfarte imidlertid at vi hadde tatt for lett på behovet for en felles forståelse av sentrale begreper som «demokrati» og «medvirkning». Dette førte til en grunnleggende utfordring i prosjektet. For det viste seg å være ulikheter mellom hva vi som forskere mente skulle til for at konseptet overhodet kunne beskrives som et demokratisk dialogverktøy, og det gründerbedriften anså som tilstrekkelig for å tilfredsstille dette kravet.

Vår tilbakeføring av kunnskap om konseptets begrensninger resulterte ikke i videreutvikling fra gründerbedriftens side, eller behovet for et universelt utformet konsept. Dette kom ikke på plass av rent økonomiske grunner.

Vi erfarte også at «forskingspråket» ble en motsetning til «salgsspråket». Når de snakket om metoder, var det eksempelvis i betydningen «metoder for å bruke konseptet». Dessuten var det nødvendig å stadig minne om hva forskningen skulle bidra med, hvordan forskning fungerer, og hva forskningsetiske vurderinger innebærer, der ulikhetene mellom forskning og business kan være stor.

Utviklingsprosjekt eller forskningsprosjekt?

Etttersom prosjektet utviklet seg, endret konseptet seg, mens prosjektbeskrivelsen og forskningen forble den samme. Overgangen fra et lite pilotprosjekt til et større innovasjonsprosjekt med fastlagte arbeidspakker og mål skapte utfordringer for gründerbedriften. I tillegg trengte de mer kapital, noe som førte til at de brukte mye tid på å lete etter alternative finansieringsmuligheter i stedet

«'Forskerspråket' ble en motsetning til 'salgsspråket'.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

for å fokusere på forskningsprosjektet og aktiviteten der.

Mens forskning tar tid, hadde bedriften behov for raske resultater. I samarbeidet med gründerbedriften ble vi trukket inn i annen akkvisisjonsvirksomhet. Gründerbedriften brukte begreper som utviklingsprosjekt, forskningsprosjekt og innovasjonsprosjekt om hverandre og solgte inn prosjektene sine ved å benytte forskerne som reklame for å få frem at konseptet var forskningsbasert og solid, og at arbeidet som ble gjort, var «forskningsmessig godkjent».

Bedriften brukte med andre ord forskningsprosjektet til å markedsføre seg. Uten at vi forskere ble konsultert, ble vårt arbeid brukt som salgsargumenter for å få andre aktører med i et samarbeid.

Vi visste ikke hvordan vi skulle forholde oss til dette. Vi hadde ikke reflektert over bedriftens behov for akkvisisjon og kapital, og bedriften hadde ikke reflektert over forholdet mellom forskningsprosjektet og forretningsvirksomheten. Dette illustrerte tydelig mangelen på tilstrekkelig gjensidig forståelse og rolleavklaringer i prosjektet.

Korona og økonomiske utfordringer

Pandemien skapte ytterligere komplikasjoner for prosjektet. Gjentatte nedstengninger førte til forsinkelser, noe som igjen svekket gründerbedriftens økonomi. Til slutt måtte de permittere seg selv.

Da samfunnet åpnet opp og prosjektet kom i gang igjen for fullt, opererte bedriften autonomt og rådførte seg ikke med oss forskere om nye vendinger som de valgte å ta underveis.

Forståelsen av forskerbidragene var krevende, også mellom gründerne i bedriften. En av dem mente at det viktigste med forskernes bidrag var å få en ren evaluering uten noen utviklings- eller innovasjonskomponenter i prosjektsamarbeidet. For oss var dette utgangspunktet utfordrende fordi bedriften da ville være avhengig av positive resultater

Bedriften brukte med andre ord forskningsprosjektet til å markedsføre seg.

for den videre kommersialiseringen.

Til slutt fikk prosjektet en tragisk vending da en av gründerne ble syk og gikk bort. Dette førte til at prosjektet ble avsluttet, og selskapet meldte oppbud. For oss forskere ble dette en påminnelse om hvor hardt gründerne kan kjempe for å klare seg økonomisk, samtidig som forskningen går sin langsomme gang.

Hva har vi lært?

Erfaringene våre fra dette prosjektet har lært oss viktigheten av å ha klare rolleavklaringer fra starten av i slike innovasjonssamarbeid. Det må skapes en felles forståelse av hva både forskning og forretningsvirksomhet innebærer, og det må være gjensidig respekt for begge parters behov.

For å lykkes med tverrsektorielle innovasjonsprosjekter som dette må både forskere og næringslivet være villige til å lære av hverandre og utvikle et felles språk. Vi hadde trengt en gjensidig opplæring av hverandre før prosjektet startet for fullt. Dette er viktig for å kunne navigere i spenningen mellom uavhengig forskning og kommersielle interesser uten at det ene går på bekostning av det andre.

Kronikken er basert på en nylig publisert artikkel (se referanse under). Skribentene har anonymisert bedriften av forskningsetiske grunner. En representant for bedriften er kjent med innholdet.

Referanse: Sønderkov, M., Higdem, U. & Johannessen, M. (2024). Dilemmaer og spenningsfelt i et innovasjonssamarbeid mellom gründerne og forskere. *Nordic Journal of Innovation in the Public Sector*, 3(1), 1–17.

Utan data stoppar vêret

Meteorologisk institutt vart oppretta i 1866 og var opphavleg knytt til Universitetet i Oslo. Store norske leksikon opplyser at instituttet vart skilt ut som eigen statsinstitusjon i 1909, og i 1940 tok instituttet i bruk bygget på Blindern.

Men kva er meteorologi utan rekne kraft? Dette biletet frå februar 1961 viser ei datamaskin som nettopp er levert til instituttet. Det er vanskeleg å vite kva karane på biletet tenkte, men her er eit framlegg: Vi skal vinne den digitale kampen.

Foto: NTB

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og **Lorenz Khazaleh**.

Akademisk død på nett

Når klikket du sist på en død lenke? Hvor mange av bokmerkene dine fungerer fortsatt? Er du sikker på at lenken til favoritt-tidsskriftet ditt fortsatt virker? For 25 år siden lagde jeg min første nettside. Det var like før avsluttende hovedfagseksamen, og jeg sleit med motivasjonen. Så fikk jeg ideen til å lage nettsider om temaene for den muntlige prøven, blant annet regional antropologi om Arktis. Å oppsummere pensum var én ting. Det som fikk tilbake gløden i meg, var jakten på relevante lenker. Så mye spennende man kunne finne! Nettsiden om Qaanaaq, Grønlands nordligste by, for eksempel – der kunne jeg sjekke hvordan det så ut akkurat nå! Eller en side om fiske og jakt i dag. Og så oppdaget jeg Arctic Circle, et nettsted fra University of Connecticut, med masse forskning om nordområdene.

Når jeg nå klikker på lenkene fra den gang, er skuffelsen stor. Nesten ingen av dem fungerer lenger, da sidene er blitt slettet eller flyttet. Nettsidene mine mistet det som ga dem liv. Lenkene er døde, sidene mine likeså. Rundt 30 år etter at det så dagens lys, holder nettet på å råtne. *Link rot*, som fenomenet kalles på engelsk (lenkeråte på norsk), er et økende problem. Ifølge en fersk undersøkelse utført av Pew Research Center fungerer 38 prosent av lenkene fra 2013 ikke lenger i dag. 54 prosent av de engelske Wikipedia-artiklene inneholder referanser som ikke lenger kan sjekkes, grunnet lenkeråte. Råten hjemsøker også tidsskrifter. Nesten hver gang jeg sjekker

listen min over antropologiske tidsskrifter med åpen tilgang, kommer jeg borti noen som har avgått ved døden. I 2021 viste en undersøkelse at 176 tidsskrifter med åpen tilgang fra 47 land har forsvunnet fra nettet mellom 2000 og 2018. Kanskje enda mer tankevekkende: De færreste tidsskrifter tar nok sikkerhetskopier, ifølge en undersøkelse fra tidligere i år. Kunnskap blir nok lettere tilgjengelig på nett, men der forsvinner den også lettere.

Er universitetene bevisste på ansvaret de har for å bevare og videreutvikle vår digitale kunnskapsallmenning? Jeg ser at sider flyttes eller slettes hele tiden. Tidligere utgaver av studentaviser som Antropress? Borte! Nyheter og publikasjoner fra flere avsluttede forskningsprogrammer? Borte! Hundrevis av hjemmesider til nåværende og tidligere ansatte på folk.uio.no ble «avpublisert» for fire år siden, sannsynligvis i forbindelse med en omstridt ryddeaksjon på nettsidene til Universitetet i Oslo. En annen tvilsom praksis: Hvis en forsker flytter eller dør, fjerner man også vedkommendes

eksistens på instituttets hjemmeside. Bare prøv å finne noe om antropologene Marianne Gullestad på samfunnsforskning.no, Aud Talle på uio.no eller Trond Thuen på uit.no!

En av de få aktørene som ser ut til å bry seg om nettverket av lenker som holder nettet i live, er Internet Archive (IA), et nettbibliotek og arkiv som er drevet av en ideell organisasjon. Mest kjent er de for sitt Wayback Machine. Siden oppstarten i 1996 har målet vært å arkivere hele verdensveven. Det er bare å skrive den døde lenken i søkefeltet, og få sekunder etterpå er den gjenoppstått. Siden 2018 har IA dessuten forsøkt å arkivere alle åpent tilgjengelige akademiske tidsskriftsartikler. De skannet også inn vanskelig tilgjengelige bøker. Men IA har mektige fiender. Store, pengesterke selskaper misliker at det lages kopier av det de mener er deres eiendom. To tapte rettssaker, sist mot noen av de største amerikanske forlagene, holdt på å ta knekken på IA.

Når lenker råtner, dør nettsider, og jeg tror: Når Internet Archive dør, dør verdensveven.

AV **LORENZ KHAZALEH**
sosialantropolog og for tiden
tysklærer i Tyskland

«Kunnskap blir nok lettere tilgjengelig på nett, men der forsvinner den også lettere.»

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettavis. Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på [Forskerforums nyhetsbrev](#) på våre nettsider!

Fosse er best på bokmål

I alle fall viss vi skal tro på forslaga fra kunstig intelligens, skriver Marit Synnøve Krogtoft og Kari Mari Jonsmoen.

Av Marit Synnøve Krogtoft, førstelektor og Kari Mari Jonsmoen, professor, begge ved OsloMet

KUNSTIG INTELLIGENS: Når vi spør om KI (kunstig intelligens) kan forbedre en tekst som nobelprisvinneren i litteratur Jon Fosse har skrevet (på nynorsk, ja), blir den endra til et klisjefylt bokmål. «Brukar du kunstig intelligens til å skrive, forsvinn alt det som ligg bak god skrift», sier Anders Johansen til Forskerforum (nr. 6, 2024, s. 33). Det er på tide å rette søkelyset mot forholdet mellom KI og skrivning av gode tekster.

Det er gøy å utveksle ord med språkroboten. Den gir oss gode ideer og korreksjoner. Men vi får også villedende råd og gale faktaopplysninger. Helt i tråd med det de som underviser i bruk av KI, sier: Du kan ikke stole på den. Hvorfor synes språkroboten for eksempel at å endre *kasta* til *kastet* er ei forbedring av teksten? Når vi spør den, svarer den at det er den mest utbredte forma.

Altså: Når vi ber om ei forbedring, får vi noe som er vanlig, normalt – statistisk sett. Men er det et godt grunnlag for å skape gode tekster?

Å skrive er å bruke hele seg

Noen sier at å skrive er å *tenke*, andre skal ha sagt *lytte*, og Tarjei Vesaas sa at det er å *glo*. Skrivning er ikke bare et håndverk, det er også en prosess. Ifølge Johansen er det som ligger bak god skrift, et grundig arbeid med språket [...] der du brukar heile di levde erfaring til å leite etter ord og vinne ny innsikt. Det er i dette arbeidet du kan kome fram til noko nytt og uventa, ting som berre du kan skrive, fordi du har levd det livet du har levd (ibid. s. 33).

Ting som bare vi kan skrive,

fordi vi har noen unike erfaringer. Det er akkurat sånn, vi går gjennom noe når vi skriver, vi bruker oss sjøl, får ideer, tenker, lytter, glør, og leiter etter den gode måten å si det på – og vi erkjenner noen ganger noe nytt når vi leser det vi sjøl har skrevet. Å skrive handler i stor grad om å forstå omverdenen og seg sjøl.

Men blir det godt sagt? Vi kan bli blinde for vår egen tekst og frista til å drolle med språkroboten og be om forbedringer. Klarer vi da å vurdere om forslaga er bedre enn våre egne?

Vi prøver å gi den en skikkelig god tekst og ber språkroboten (i vårt tilfelle Sikt KI-chat) om å gi skrivaråd til en nobelprisvinner. Vi ber KI-chat forbedre et tilfeldig tekstutdrag fra romanen *Morgon og kveld* (2000) av Jon Fosse.

Slik er originalen:

Meir varmt vatn Olai, seier gamle jordmor Anna

Nei stå no ikkje der og heng i kjøkkendøra då mann, seier ho

Nei nei, seier Olai og han kjenner ein varme og ein kulde spreie seg over all huda som reiser seg og ei lykke går igjennom alt hans og pressar seg ut som tårer i auga der han skundar seg bort til komfyren og begynner å ause dampande varmt vatn i eit trau [...]

KI-chat foreslår denne endringa:

«Mer varmt vann, Olai,» befaler den gamle jordmor Anna.

«Stå ikke der og henge i kjøkkendøren, mann,» kommanderer hun.

«Nei,» svarer Olai. Han kjenner både en varme og en kulde

spre seg over huden sin, som setter seg i bevegelse. En følelse av lykke strømmer gjennom hele ham, presser seg ut som tårer i øynene hans. Han skynder seg mot komfyren og begynner å øse dampende varmt vann i et trau.

Fosse er altså bedre på bokmål!

Av andre endringer ser vi at ord og formuleringer blir bytta ut: «seier» erstattes med «befaler» og «kommanderer», og «ei lykke går igjennom alt hans» erstattes med klisjéen «en følelse av lykke strømmer gjennom hele han». Huden setter seg også i bevegelse. Ja vel? Videre er visst ikke dobbelt bestemt form nødvendig, i språkrobotens forslag er det bedre å være høytidelig og gammelmodig («den gamle jordmor Anna») enn folkelig og muntlig («den gamle jordmora Anna»).

Og så var det dette med grammatikken. «Stå ikke der og henge» – det er verken korrekt eller godt norsk.

Vi må kunne konkludere med at KI ikke kan vurdere om en tekst er bedre enn en annen.

Hva mister vi om KI bestemmer?

Det som bekymrer oss, er at god bruk av språkboter er krevende rent kunnskapsmessig. Vi har

best nytte av dem når vi droler om noe vi kan, når vi har faglig sjøtillit nok til å krangle med roboten (som for øvrig alltid er full av unnskyldninger og takknemlighet når vi påpeker feil). Men du verden så enkelt det er å ta forslaga for god fisk når vi spør om noe vi er usikre på, som jo er de fleste områder, og som vi ser for oss at elever og studenter vil være. Vi ønsker at både de og vi skal utvikle oss som skrivere, og at vi skal møte gode tekster når vi leser. Det er på sin plass å rope et varsko når vi alle får tilgang til skrivehjelp fra en som gir oss statistisk sett vanlige uttrykksmåter, og som ikke kan skille en god tekst fra en middels god, som vi ser av Fosse-eksperimentet.

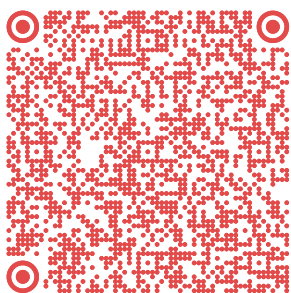
Textene vi omgir oss med, bidrar til å skape nye teksttradisjoner. Vi bidrar til å skape nye tradisjoner, vi påvirker og påvirkes av den kulturen vi er en del av. Viss KI bestemmer, blir tekstene like hverandre ut fra en statistisk norm. Da er det kanskje ikke lenger rom for det som er «nytt og uventa, ting som berre du kan skrive, fordi du har levd det livet du har levd». Hva mister vi da? Kanskje både innsikt og kunnskap, kreativitet og framskritt.

«Det som bekymrer oss, er at god bruk av språkboter er krevende rent kunnskapsmessig.»

Har du husket å forsikre oss?

Det kan bli dyrt å bli syk, også for de firbeinte. En dyreforsikring beskytter mot høye utgifter til uforutsette operasjoner og behandlinger hos veterinær.

Les mer og
bestill her

Kontakt oss for hjelp med forsikring.
Tlf. 23 11 35 78

● forskerforsikring.no

FORSKER
FORBUNDET

Lønnsoppgjøret i Rikslønnsnemnda

Unio har levert sitt skriftlige innlegg til Rikslønnsnemnda. I dette dokumentet gjennomgår Unio forløpet i årets tariffforhandlinger i staten, og begrunner sitt syn om at gjeldende tariffavtale må bestå. Rikslønnsnemnda behandler saken 7. november.

Konflikten dreide seg om fordelingen av lønnsmidler. Staten ønsker en likelydende hovedtariffavtale med alle hovedsammenslutningene (Unio, Akademikerne, LO Stat og YS Stat). Akademikerne og Unio ønsker å beholde sine separate avtaler fra henholdsvis 2016 og 2022, som gir lokal lønnsfordeling.

Unio og Akademikerne mener vår avtale, som prioriterer lokale forhandlinger, gir en bedre tilpasning til statens ulike virksomheters behov, særlig for høyt utdannede ansatte. Sentral fordeling, slik staten foreslår, vil gi mindre fleksibilitet og føre til dårligere lønnsutvikling for ansatte med høyere utdanning i staten.

Støtte til årets TV-aksjon

Årets TV-aksjon 20. oktober gikk til Barnekreftforeningen og etablering av familiehus ved sykehus i fire norske byer. Her kan barn med alvorlig sykdom og familien deres skape gode stunder i en vond tid.

Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind er selv kreftforsker. – Kreft er en sykdom som rammer mange, også barn. Jeg har lenge forsket på tidlig oppdagelse av kreft, som kan gjøre at flere overlever sykdommen. Jeg vet at Barnekreftforeningen gjør en utrolig viktig jobb for dem som blir rammet, sier hun.

I år fyller TV-aksjonen 50 år. Forskerforbundet støttet årets TV-aksjon med en krone per medlem – i skrivende stund 26 224 kroner.

Statsbudsjettet vil gi dårligere studietilbud og mindre forskning

Universiteter og høyskoler over hele landet er i en vanskelig økonomisk situasjon, men får nå enda mindre å rutte med.

– Over hele landet skjer det nå kutt i studietilbud, kutt i forskningstid, nedleggelse av fag og oppsigelser av ansatte. Dette statsbudsjettet vil gi flere slike kutt, sier Forskerforbundets leder Guro Lind.

Under dagens regjering har universiteter og høyskoler blitt nedprioritert i budsjett etter budsjett, og ligget godt under pengebruken i budsjettet for øvrig. I år er tallene enda tydeligere: Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2025 innebærer en realnedgang på 1,3 prosent for universitets- og høyskolesektoren.

– Regjeringen gjør tidenes største uttak av oljepenger, men klarer ikke å investere i det som kan sikre oss nye inntekter etter oljealderen. Det er korttenkt og uansvarlig, mener Lind.

Digitalt samarbeid mellom fagforeningene i Europa

Forskerforbundet var blant deltakerne da fagforeningene innenfor forskning og høyere utdanning var samlet til digitalt HERSC-møte 25. og 26. september 2024.

– HERSC er en viktig arena for erfaringsutveksling om akademisk frihet, arbeidsvilkår, finansiering og styring av høyere utdanning og forskning, sier fagsjef Jorunn Dahl Norgård.

På HERSC-møtet ble det vedtatt en resolusjon om høyere utdanning og forskning, som tar utgangspunkt i flere negative utviklingstrekk som nå preger europeisk høyere utdanning og oppfordrer medlemsorganisasjonene til å intensivere sitt arbeid med å sikre solid offentlig finansiering, verne om den akademiske friheten og styrke medbestemmelsen.

HERSC (Higher Education & Research Standing Committee) er en komite i ETUCE (European Trade Union Committee for Education), og her diskuteres felles utfordringer for akademika.

Mangler vern mot forskerhets

Universiteter og høyskoler mangler rutiner for å ta vare på forskere som opplever hets eller trusler. Det viser undersøkelsen «Akademisk frihet og medvirkning ved norske universiteter og høyskoler», som bygger på svar fra Forskerforbundets tillitsvalgte ved norske universiteter og høyskoler.

I fjor arrangerte Forskerforbundet seminaret «Å stå i stormen» for å dele erfaringer med forskerhets, og diskutere tiltak som kan gi et bedre støtteapparat. Nå trappes innsatsen opp.

– For å hjelpe våre tillitsvalgte i arbeidet med bedre rutiner, har vi nå utarbeidet en nettressurs som skal gi de tillitsvalgte bedre verktøy. Vi vil presse på for å få på plass et bedre støtteapparat ved alle institusjoner, blant annet ved å lære av dem som har fått det til, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

Å stå i stormen

Hvordan håndtere press, trusler og utilbørlig kritikk som følge av forskning, undervisning og formidling av kunnskap?

Når forskere og undervisere utsettes for trakassering, trusler og utilbørlig press som følge av sin forskning, undervisning eller formidling av kunnskap i offentligheten, er det ikke bare en trussel mot ytringsfriheten, men et angrep på den akademiske friheten.

På våre nettsider finner du nå en ny ressurs med avklaringer knyttet til akademisk frihet og ytringsfrihet, og noen råd til deg som er utsatt for krass kritikk og trakassering.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har 26 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram:

forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verver du nye medlemmer får du digitale gavekort som kan brukes der du selv ønsker. Du får 500 kroner i vervepremie for hvert nye medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin V.E. Mollstad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara) | **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo, spesialrådgiver Synne Freberg | **FAGPOLITISK AVDELING:** Avdelingsjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen | **FORHANDLINGS-AVDELINGEN:** Forhandlingssjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Bjørn Sundøy | **JURIDISK AVDELING:** Avdelingsjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal | **ORGANISASJONS-AVDELINGEN:** Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl | **ADMINISTRASJONS-AVDELINGEN:** Administrasjonssjef Kjetil Mørk, konsulent Magnus Prestaaasen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skuseth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, konsulent Helge Mjømnen, regnskapskonsulent Tore Sandnes, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinlise Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, konsulent Hans-Marius Johansen.

Større trygghet under nedbemanning

Det kuttes i kunnskapssektoren, og mange ansatte er bekymret for jobben sin. Forskerforbundet bistår medlemmer som trues med oppsigelse.

Kutt, nedskjæring og omstilling er den nye hverdagen i kunnskapssektoren. Forskerforbundet jobber politisk for å stanse kuttene, blant annet med en politisk markering foran Stortinget den 22. oktober og ved å blåse liv i Kunnskapsalliansen, som samler aktører i kunnskapssektoren bak felles krav. Men for det enkelte medlem som rammes av nedskjæring, er politiske markeringer en mager trøst. Heldigvis har Forskerforbundet eksperter som kan hjelpe den dagen det brenner.

Mariann Helen Olsen, leder av juridisk avdeling i Forskerforbundets sekretariat.

– Mange lokallag opplever nå tøffe nedskjæring, og særlig oppsigelser i staten er noe våre tillitsvalgte er lite vant til. Vi har derfor rigget oss for å sikre tillitsvalgte og medlemmer bedre bistand i disse krevende prosessene, sier Mariann Helen Olsen som er advokat med møterett for Høyesterett, og som leder juridisk avdeling i Forskerforbundets sekretariat.

I arbeidet med omstilling og oppsigelser samarbeider de seks advokatene i juridisk avdeling tett med forhandlingsavdelingen.

– Forhandlingsavdelingen gir de tillitsvalgte bistand om prosessen, knyttet til blant annet medbestemmelse, drøfting og omstillingsavtaler. Mens vi i juridisk kobles på når det kommer et konkret varsel om oppsigelse. Da vil det enkelte medlem få samme hjelp av oss som det ville fått hvis det kjøpte advokatbistand privat, sier Olsen.

Det er de lokale tillitsvalgte som ivaretar medlemmene i omstillingsprosesser. Sekretariatets oppgave er å bistå de tillitsvalgte underveis.

– Dette er tøffe runder for de tillitsvalgte, men som fagforening er vi nødt til å forholde oss til kutt. Viktige oppgaver for de tillitsvalgte er å sikre ryddige prosesser med saklige kriterier for nedbemanning, med størst mulig medbestemmelse underveis. Målet er å unngå unødvendig nedbemanning, og å verne om våre egne medlemmer, sier Olsen.

Hvis et medlem av Forskerforbundet varsles om oppsigelse, kobles Forskerforbundets advokater inn.

– Da vil vi vurdere om oppsigelsen er gjort på saklig grunnlag, og iverksette rettslige skritt hvis vi mener oppsigelsen er usaklig. Nylig var Folkehelseinstituttet gjennom en prosess med betydelig nedbemanning, og da fant vi grunnlag for å klage inn tre oppsigelser blant våre medlemmer. Alle disse tre fikk til slutt beholde jobben, forteller Olsen.

Slike eksempler viser hvor viktig det er å være fagorganisert i tøffe tider, mener hun.

– Som medlem av Forskerforbundet har du tilgang til arbeidsrettlig ekspertbistand som kan være helt avgjørende den dagen du trenger den. Men i alle fagforeninger er det slik at du må ha vært medlem i tre måneder før du har rett på slik hjelp. Så min oppfordring i disse kutt-tider er å melde seg inn i en fagforening jo før jo heller, avslutter hun.

Forskerforbundet arrangerer også egne omstillingskurs for tillitsvalgte, det neste går av stabelen 13. og 14. november. Det er også mulig å henvende seg til sekretariatet for egne kurs på arbeidstedet i forbindelse med nedbemanningsprosesser.

Korttenkte kutt med langsiktige konsekvenser

Regjeringen la 7. oktober fram sitt forslag til statsbudsjett for 2025, og for å gjøre en lang historie veldig kort: Budsjettforslaget er elendig nytt for norsk forskning og høyere utdanning.

Universitetene og høyskolene får enda mindre penger å rutte med neste år, og forskningsbevilgningene reduseres med 3,5 prosent. Hvis budsjettforslaget vedtas, vil vi se enda flere oppsigelser, kutt i studietilbud, kutt i forskningstid og nedleggelser av fag. Mens landene rundt oss investerer stort i forskning og innovasjon, går Norge motsatt vei. Nylig avsatte den danske regjeringen 15 milliarder til grønn forskning og innovasjon fram mot 2030. Den svenske regjeringen vil øke forskning- og innovasjonsbudsjettet hvert år og foreslår 6,5 milliarder svenske kroner mer i 2028. I Finland er det tverrpolitisk enighet om å øke forskningsinvesteringene mot fire prosent av BNP.

Med regjeringens forslag til statsbudsjett er den norske forskningsandelen nå nede i puslete 0,89 prosent, langt unna énprosentmålet det er bred politisk enighet om. Vi er ikke i nærheten av den satsingen vi trenger for å få fart på det grønne skiftet, styrke kunnskapsberedskapen før nye kriser og pandemier og gi norsk økonomi flere ben å stå på etter oljen.

Sterke reaksjoner

Statsbudsjettet har møtt sterke reaksjoner fra en samlet sektor. Nok et svakt budsjett for forskning og Norges internasjonale konkurransekraft, oppsummerte Svein Stølen, rektor ved Universitetet i Oslo. Lise Øvreås i Vitenskapsakademiet frykter tap av viktig ny kunnskap når regjeringen kutter forskningsbudsjettet med 3,5 prosent. «Jeg stiller spørsmål ved om vi kan stole på denne regjeringen. De bryter med sine egne løfter og Hurdalsplattformen gang på gang», sa Kaja Ingdal Hovdenak, leder for Norsk studentorganisasjon (NSO).

I Hurdalsplattformen lovet regjeringen økte grunnbevilgninger for universiteter og høyskoler, å videreføre målet om én prosent av BNP til offentlig finansiert forskning og å øke forskningsandelen i departementene. Alle disse løftene er brutt. Min kommentar til statsbudsjettet var at det vil ramme forskning og høyere utdanning over hele landet gjennom nye kutt i forskningsaktivitet og studietilbud. Kuttet i den samlede forskningsbevilgningen er korttenkt og uansvarlig.

Men først og fremst var mitt budskap dette: Nå må vi si stopp. Det er på tide at vi samler oss og hever stemmen.

Mobilisering

Etter framlegget av statsbudsjettet tok vi umiddelbart to initiativer: Vi mobiliserte til en politisk markering foran Stortinget, og vi tok initiativ for å re-etablere Kunnskapsalliansen fra 2012.

Når jeg skriver dette, er det én uke igjen til markeringen på Eidsvoll's plass, som vi håper skal bli en bred og kraftfull markering mot kuttene i kunnskapssektoren. Forhåpentligvis klarer vi også å puste liv i Kunnskapsalliansen. I 2012 var Kunnskapsalliansen en bred allianse av aktører i kunnskapssektoren – Forskerforbundet, NSO, NHO, UHR og mange flere – som sammen tok til orde for mer langsiktighet og forutsigbarhet i forskningspolitikken. Et viktig gjennomslag var innføringen av Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning i 2014.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Budsjettforslaget er elendig nytt for norsk forskning og høyere utdanning. Nå må vi si stopp. Det er på tide at vi samler oss og hever stemmen.»

Dessverre har ikke kravet om mer langsiktighet og forutsigbarhet i forskningspolitikken blitt mindre aktuelt siden da. Langtidsplanene var et viktig gjennomslag, men planene følges fortsatt ikke av en forpliktende plan for finansiering. Forskningsbevilgningene er på vei ned og er ikke i nærheten av å matche ambisjonene i forskningspolitikken.

Politisk press

Poenget med å re-etablere Kunnskapsalliansen er ikke først og fremst å pynte på høstens statsbudsjett, men å påvirke norsk politikk i et lengre perspektiv: legge press på partienes programprosesser, få fram konsekvensene av kuttpolitikken og løfte forskning og kunnskapspolitikk inn i stortingsvalgekampen. Og ikke minst: Påvirke det *neste* statsbudsjettet, der budsjettprosessen er like rundt hjørnet.

Vi mobiliserer mot kutt og for økte forskningsinvesteringer fordi vi er oppriktig bekymret for fremtiden til norsk forskning og høyere utdanning. Tunge fagmiljøer tar veldig lang tid å bygge opp, men går raskt å rive ned. Som leder av Forskerforbundet er jeg selvfølgelig også opptatt av at våre medlemmer ikke skal miste jobben sin. Men jeg er først og fremst opptatt av hva det norske samfunnet mister hvis vi investerer mindre i kunnskap. Det har vi nemlig ikke råd til.

Forskerforum der du er

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobil
- Last ned appen gratis fra App Store eller Google Play
- Kan leses uten å være tilkoblet nett

